

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

До захисту допустити:

В.о. завідувача кафедри

_____ Наталя ВОЄВУТКО

«___» _____ 2021 р.

**«ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВИМ ЛІЦЕЄМ ЯК
ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Менеджмент. Управління закладом
загальної середньої освіти»
Сергєєва Олександра Сергійовича

Науковий керівник:

Нетреба М.М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри педагогіки та освіти

Рецензент:

Красноярова І. В., директор

Комунального закладу «Маріупольська

загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів

№ 33 Маріупольської міської ради

Донецької області»

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВИМ ЛІЦЕЄМ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	7
1.1. Історико-педагогічний аналіз генези створення та розвитку профільних військових закладів.....	7
1.2. Ступінь дослідженості проблеми управління військовим ліцеєм у наукових джерелах.....	17
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ – ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ЛІЦЕЮ-ІНТЕРНАТУ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ ІМЕНІ Г.Т. БЕРЕГОВОГО ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ	27
2.1. Соціально-політичні чинники та регіональні умови створення військового ліцею як профільного закладу освіти у м. Краматорську.....	27
2.2. Концепція профільного закладу освіти – ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою.....	32
2.3. Особливості організації та управління освітнім процесом у ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою.....	44
Висновки до розділу 2.....	66
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах військових та соціально-культурних викликів, на які змушена відповідати Україна останні роки, надзвичайно актуалізується проблема військово-патріотичного та громадянського виховання підростаючого покоління. Саме ці напрями виховання виступають сьогодні як стрижневі, оскільки завдання, що вирішуються межах реалізації зазначених напрямів виховання, відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності, закладають міцну основу для розвитку свідомості молодих поколінь, які будуть ставитися до держави як до запоруки свого розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціально-культурного добробуту, демократії, свободи думки й віросповідання, толерантності, відповідальності, здоров'язбереження, готовності до активної суспільної діяльності [31].

У незалежній Україні поступово відроджується загальна військова освіта, метою якої є не лише підготовка юнаків до військової служби, а й формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості, в якій наявний високий рівень національної свідомості, сформований комплекс цінностей, наявна здатність до того, щоб стати суб'єктом свого життя й гідним громадянином України.

У нашій країні існує усталена мережа ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, до яких належать: військова гімназія; кадетський корпус; кадетська школа (школа-інтернат); військовий ліцей; кадетський клас; кадетський клуб. Відповідно Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. №672, це спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття освіти військового профілю для підлітків з 13 років одночасно із здобуттям базової та/або профільної середньої освіти. Тобто,

зазначений заклад освіти, за своєю сутністю є відображенням форми профільної військової освіти.

Аналіз вітчизняної теорії та практики організації профільного навчання у закладах загальної середньої освіти передбачає дослідження особливостей розвитку цілей та структури профільного навчання, диференціації його змісту, обґрунтування змісту базового й профільного освітніх рівнів тощо. У рамках профільної освіти відповідно чинної нормативної бази учень старших класів закладу загальної середньої освіти зможе обирати академічне чи професійне спрямування навчання. Вважається, що такий підхід до організації освіти у старших класах найбільш повно реалізує принцип особистісно-орієнтованого навчання, забезпечує найбільш оптимальні організаційно-педагогічні умови для професійного самовизначення старшокласників, їхньої подальшої самореалізації.

Основні вимоги до організації профільного навчання у старшій школі та управління галуззю загальної середньої освіти викладено у Законах «Про освіту» (2017) [62], «Про загальну середню освіту» (1999) [50], «Про охорону дитинства» (2001) [63], у Національній доктрині розвитку освіти в Україні на період до 2025 року [41], а також у Концепції профільного навчання в старшій загальноосвітній школі, що розроблена на виконання Закону України «Про загальну середню освіту» й спрямована на реалізацію Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [41].

Виховання молоді людини як патріота та громадянина своєї країни, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову державу, визначає мету затвердженої в Україні наказом Міністерства освіти і науки України № 641 від 16.06.2015 року Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [31].

Аналіз наукових праць вітчизняних дослідників показав, що

питанням профільної військової освіти приділяється незначна увага. Проблеми запровадження профільного навчання висвітлено в дослідженнях І. Волкова, Є. Клімова, В. Пікельної, А. Самодріна, Н. Шиян та інших науковців. Історіографію проблеми військової освіти і виховання у ліцєях досліджено у наукових працях М. Алапатова, Л. Безкровного, П. Бученкова, С. Волкова, С. Гур'єва, М. Жесткової, П. Зайончковського, А. Кавтарадзе, М. Ружнікова. Наукова проблематика підготовки юнаків до служби в Збройних Силах України та її проведення в сучасних умовах є об'єктом досліджень багатьох учених В. Дем'янишина, І. Ільницького, А. Окопного, С. Пахарєва, С. Федоренка та ін. Низку праць (зокрема, Е. Філіпов, М. Балабай, О. Михєєва, В. Матяшук, Ю. Свеженцева, та ін.) присвячено організації освітнього процесу в закладах військового профілю різних країн.

З 2017 року в Україні здійснюється робота над створенням єдиного державного центру управління військовою освітою при Міністерстві освіти і науки за участю Міністерства оборони, над створенням центру підготовки педагогічних кадрів та розробкою критеріїв, якими у подальшому мають відповідати військові ліцєї для проходження ними успішного інституційного аудиту.

Ураховуючи актуальність проблеми організації спеціалізованих закладів освіти, що забезпечують загальну та військову освіту як альтернативної моделі профільного навчання, а також недостатньо повну розробленість цієї проблеми у сучасних наукових джерелах, темою кваліфікаційної роботи обрано: **«Особливості управління військовим ліцєєм як закладом загальної середньої освіти».**

Об'єкт дослідження – організація профільного військового навчання у старшій школі на прикладі моделі військового ліцєю.

Предмет дослідження – організаційні умови управління військовим ліцєєм.

Мета дослідження – на основі аналізу розвитку профільної освіти, вивчення стану дослідженості теорії та практики діяльності закладів загальної середньої освіти з посиленою військово-фізичною підготовкою, розкрити особливості управління військовим ліцеєм як спеціалізованим закладом освіти.

Завданнями дослідження є:

- 1) проаналізувати генезу виникнення та функціонування військових ліцеїв;
- 2) визначити ступінь дослідження проблеми військової освіти у наукових джерелах, висвітлити сучасний стан профільного військового навчання;
- 3) розробити та обґрунтувати концепцію діяльності профільного закладу освіти – Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Г.Т. Берегового Донецької обласної ради;
- 4) розкрити особливості управління профільним військовим ліцеєм, визначити функції керівних органів у межах організації освітнього процесу у зазначеному закладі освіти.

Для досягнення мети і розв’язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження:**

теоретичні – вивчення й аналіз актуальної літератури з метою визначення об’єкта, предмета, мети й завдань дослідження, уточнення змісту ключових понять проблеми організації профільного навчання у старшій школі; контент-аналізу з метою вивчення нормативно-правової бази організації профільного навчання в старшій школі у цілому та організації освітнього процесу у військовому ліцеї зокрема; конкретизації та узагальнення з метою надання повної та всебічної охарактеризувати явищу профільного навчання у закладі загальної освіти на рівні структурних та функціональних зв’язків його компонентів;

емпіричні – спостереження для виявлення стану проблеми; аналізу і синтезу для виокремлення й дослідження окремих видів організації профільного навчання у старшій школі у цілому й військовому ліцеї зокрема; аналізу документів та матеріалів військового ліцею з метою вивчення процесів та організаційних умов, що впливають на управління військовим ліцеєм як спеціалізованим закладом освіти.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що: висвітлено генезу виникнення та функціонування профільних освітніх закладів – військових ліцеїв; визначено основні напрямки дослідження проблеми військової освіти у наукових джерелах; висвітлено сучасний стан профільного військового навчання; обґрунтовано концепцію діяльності профільного закладу освіти – військового ліцею; розроблено структуру управління військовим ліцеєм, визначено функції керівних органів закладу загальної середньої освіти щодо організації освітнього процесу і військово-патріотичного виховання учнів військового ліцею.

5) **Практичне значення дослідження** полягає у тому, що представлено модель організації профільного закладу загальної середньої освіти, а саме: ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою імені. Матеріали дослідження можуть використовуватися у межах викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика управління освітою» для здобувачів магістерського ступеня за освітньою програмою 073 Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження представлено у доповідях, публікаціях у межах науково-практичних конференцій (Всеукраїнськ науково-практична конференція з міжнародною участю «Нова українська школа: траєкторія поступу» (2 квітня 2021 року Маріуполь, МДУ)), а також у статті, що опублікована у збірнику наукових праць здобувачів магістерського ступеня за освітньо-професійною програмою «Менеджмент. Управління

закладом загальної середньої освіти» і викладачів кафедри педагогіки та освіти МДУ.

Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (75 найменувань). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 78 сторінок. Основний зміст дослідження викладено на 71 сторінці. Робота містить 4 рисунка.

РОЗДІЛ 1.

УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВИМ ЛІЦЕЄМ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

1.1. Історико-педагогічний аналіз генези створення та розвитку профільних військових закладів

Свій початок як спеціалізовані заклади освіти військові ліцеї беруть з кадетських корпусів, що з'явилися на території України у 30-х рр. XIX ст. й були обумовлені зростаючими потребами армії у кваліфікованих офіцерських кадрах й планами уряду царської Росії щодо регіонального розширення мережі військових освітніх закладів [38, с. 117].

У 1836 році було засновано Петровсько-Полтавський корпус (Київ), який став військовим спеціалізованим освітнім закладом для навчання дітей дворяни Полтавської, Харківської, Чернігівської, Катеринославської губерній [38, с. 119]. У відповідь на прохання місцевого дворянства, 1847 році корпусу було присвоєно назву «Володимирського» на честь великого князя Володимира [15, с. 3].

Протягом 60-70-х років XIX століття уряд проводив реорганізацію військової освіти, у результаті чого програму військових освітніх закладів розділено на загальноосвітню і спеціальну. Таким чином, військові ліцеї стали закладами загальної середньої освіти з елементами профільного військового навчання, а спеціальна підготовка військових кадрів здійснюється в училищах, які створювалися при штабах округів. Поряд з військовими також відкривалися юнкерські училища (наприклад, піхотні юнкерські училища в Києві, Одесі та Чугуєві, кавалерійське училище в Єлисаветграді (1865 р.).

У 1900 році було відкрито Сумський кадетський корпус, на навчання до якого було зараховано 61 вихованця [23]. Протягом наступних декількох років на території України, яка входила тоді до складу Російської імперії, було відкрито ще кілька спеціалізованих закладів освіти

для підготовки майбутніх офіцерів. Зокрема, у 1912 році в Одесі починає функціонувати Сергієвське артилерійське училище. Випускники цього закладу зміцнювали кадрами військові частини округів, що були розташовані на українських землях. У 1914 році в Севастополі було засновано Морський кадетський корпус, який мав стати другим в імперії, після Петербурзького, закладом з підготовки кадрів для військово-морських сил. Станом на 1917 рік підготовку офіцерів на території України здійснювали 8 військових училищ для юнаків віком від 12 років [8, с.9].

Система освіти в кадетських корпусах відповідала загальноосвітнім навчальними закладами з тим самим терміном навчання (7 років). Військове, навчання здійснювалося в старших класах. Важливим є той факт, що вихованці кадетських корпусів влітку переводилися в табори для стройових занять. У межах позакласних занять вихованці всіх класів займалися фехтуванням, гімнастикою, танцями [9, с. 134-135].

Завдяки ґрунтовній загальноосвітній підготовці, отриманій у військових корпусах, випускники не тільки вступали до військових училищ, а також достатньо легко вступали до цивільних вищих навчальних закладів. Таким чином, за час навчання в корпусі підліток, перебуваючи в умовах армійської атмосфери, мав можливість зробити вибір: зв'язати своє життя з армією чи цивільною службою [14]. Однак у навчальному плані спеціальні військові навчальні дисципліни превалювали над загальноосвітніми. Співвідношення загальної кількості годин на тиждень за цими групами навчальних дисциплін становила 16 і 26 годин на користь спеціальних [21].

Освітній процес у військових ліцях забезпечували офіцери-вихователі й викладачі. Штат офіцерів-вихователів визначався на державному рівні відповідно Положенням для Київського, Сумського та Одеського корпусів і складав 22 особи, для Полтавського – 17 осіб. До

обов'язків офіцерів-вихователів належало організація та здійснення виховної роботи й проведення стройових занять. Офіцери-педагоги викладали курси загальноосвітніх дисциплін, їх штат залежав від кількості класів, кількості та обсягу навчальних дисциплін. Підготовку педагогічних кадрів для таких спеціалізованих закладів освіти здійснювали дворічні педагогічні курси [38, с. 121].

Часто до викладання у військових ліцєях залучалися викладачі гімназій та закладів вищої освіти. Зокрема, у Київському корпусі протягом 1888-1889 навчального року викладання загальноосвітніх навчальних дисциплін забезпечували викладачі Петербурзького, Дерптського, Московського, Київського, університетів, Петербурзької духовної академії [26, с. 8].

Яскравим взірцем профільного військового навчального закладу лілейного типу був Володимирський Київський кадетський корпус – військово-навчальний заклад Російської Імперії, який був заснований у 1833 році й мав на меті підготовку підлітків до військової служби в якості офіцера [14]. У тому ж році, Микола I відвідав Київ, де особисто вибрав місце для дислокації кадетського корпусу. До того часу заклад освіти розташовувався у приміщенні першої Київської гімназії. Офіційне відкриття Володимирського Київського кадетського корпусу відбулося 1 січня 1852 року, його директором було призначено полковника лейб-гвардії Фінляндського полку Адольфа фон Вольського [2, с. 82-86].

Згідно з реформою Д. Мілютіна у 1863 році було створено військові училища, що перейняли функції спеціальних класів кадетських корпусів. Того року кадетів, які закінчили п'ятий і 1-й спеціальний класи Володимирського Київського кадетського корпусу, було переведено у військові училища для продовження військової освіти. Через два роки, в 1865 році, сам корпус було перейменовано у Володимирську Київську військову гімназію, директором якої став полковник С. Слуцький [14, с.

23- 28].

У кінці XIX століття, кадетами Володимирського Київського корпусу були Н. Духонін (Верховний головнокомандувач Російської армії в 1917 році, вбитий більшовиками), М. Дроздовській, один з лідерів Білого руху, в честь якого було названо Дроздовські частини і з'єднання; А. Ігнат'єв (майбутній військовий дипломат) [14, с. 23-28].

Діяльність імператорських кадетських корпусів закінчилася в 1917 році. Однак уряд Української Народної Республіки ще здійснював роботу з їхньої українізації. Було здійснено спроби реорганізувати кадетські корпуси у навчальні заклади військового типу - військові бурси, однак такі спроби закінчилися невдало. У цілому ці роки були складними й не сприяли розвитку військової освіти [38, с. 124].

Однак кадетські корпуси зробили вагомий внесок у підготовку офіцерських кадрів. Зазначений висновок підтверджує той факт, що майже всі представники середнього й вищого командного складу російської армії отримували початкову військову освіту саме в цих освітніх закладах.

У незалежній Україні військова освіта відроджується. Завдання, які вона виконує, стосуються не лише підготовки юнаків до військової й державної служби, а й формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості, в якій сформовано високий рівень національної свідомості, культури, наявна система цінностей, і яка здатна стати активним суб'єктом власного життя [44, с. 278].

Реформування військової освіти у Незалежній Україні розпочалося у 1992 році з прийняття Концепції системи військової освіти України [28].

Зміст підготовки громадян України до військової служби обумовлюється Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (1992 р.) (Глава II, стаття 8), де зазначено, що «підготовка громадян України до військової служби передбачає:

- патріотичне виховання;

- допризовну підготовку;
- підготовку призовників із військово-технічних спеціальностей;
- підготовку у військових оркестрах, військових ліцеях та ліцеях із посиленою військово-фізичною підготовкою;
- підготовку до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів;
- військову підготовку у вищих навчальних закладах за програмою підготовки офіцерів запасу;
- фізичну підготовку;
- лікувально-оздоровчу роботу;
- підвищення рівня освітньої підготовки;
- вивчення державної мови» [49].

У Постанові Кабінету Міністрів від 19 серпня 1992 року за № 490 «Про реформу системи військової освіти» визначено правові засади для реалізації основних завдань допрофесійної військової підготовки. Змістом зазначеної постанови передбачено створення мережі військових ліцеїв «з метою якісної підготовки кандидатів для вступу до військових навчальних закладів, надання державної допомоги у вихованні дітей-сиріт, дітей із багатодітних сімей, а також дітей учасників бойових дій і учасників ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи» [46].

У 1993 році було затверджено Правила прийому у військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою. У 1996 році Постановою Кабінету Міністрів України за № 643 «Про військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою» [47] на державному рівні було визначено новий тип закладу освіти.

Постановою Кабінету Міністрів України у 1997 році було затверджено Концепцію військової освіти. У зазначеному документі йдеться про те, що одним з ключових завдань Концепції є забезпечення якісної підготовки військових спеціалістів відповідно сучасних вимог,

оптимізація витрат на їх підготовку, формування високих моральних якостей громадянина України й захисника Вітчизни [28, с. 113-120].

28 квітня 1999 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про ліцей з посиленою військово-здійснення загальної та військово-фізичної підготовки юнаків для подальшого їх вступу до вищих військових освітніх закладів Міністерства оборони, Державного комітету в справах кордону, Національної гвардії, Міністерства внутрішніх справ і військових освітніх підрозділів цивільних закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку військових фахівців, тобто закладів єдиної системи військової освіти.

Військові ліцеї і ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою, як заклади загальної середньої освіти, на основі військово-професійної орієнтації, розкриття вимог до професії офіцера та належного управління психолого-педагогічною і посиленою військово-фізичною підготовкою, мають виконувати такі завдання: забезпечувати формування у вихованців високих моральних і вольових якостей, дисциплінованості, любові та готовності до несення військової служби; здійснювати підготовку фізично здорових осіб, спроможних переносити труднощі військової служби, виховуючи в них морально-психологічні та фізичні якості, що необхідні для військової служби. Ліцей як заклад освіти має створює сприятливі організаційно-педагогічні умови для самовираження особистості ліцейців у різних видах діяльності, розкриття у них позитивних природних нахилів, здібностей та обдарованості [44, с. 283].

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року №1087 було затверджено Положення про військовий ліцей. Згідно Положенню Військовий ліцей є загальноосвітнім навчальним закладом III ступеня з військово-професійною спрямованістю навчання та допрофесійної підготовки, що передбачає проведення поглибленої допризовної та посиленої фізичної підготовки і виховання у юнаків

готовності до військової служби.

Основними завданнями ліцею є:

- забезпечення реалізації права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти;
- формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості;
- створення умов для оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру тощо;
- створення умов для здобуття вихованцями ліцею освіти в межах обсягу, визначеного державним стандартом загальної середньої освіти;
- забезпечення поглибленої допрофесійної підготовки військового спрямування, можливості здобуття ліцеїстами первинних військових знань та навичок, необхідних для подальшого їх вступу і навчання, у вищих військових навчальних закладах та закладах вищої освіти, що мають військові навчальні підрозділи;
- виховання ліцеїстів у дусі відданого служіння Українському народові, любові до військової служби та свідомого прагнення до оволодіння професією офіцера;
- підготовка ліцеїстів морально і фізично здоровими, загартованими, спроможними долати можливі труднощі військової служби [45].

У наказі Міністра оборони України № 413 від 9.08.2010 року «Про затвердження Концепції виховання ліцеїстів військових ліцеїв» визначено, що головною метою виховання юнаків є набуття ліцеїстами соціального досвіду, прийняття духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування комплексу рис громадянина України, патріотизму, розвиненої духовності, громадянської, моральної, трудової, художньо-естетичної, правової, екологічної культури [51].

У 2013 році спільним Наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України №1453/716/997 від 21 жовтня 2013 року було затверджено Програму патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України. Зазначеною програмою передбачено такі напрями роботи:

- організація та проведення Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця»;
- проведення Естафети Перемоги;
- підвищення ролі кадетського руху України в державі та суспільстві, подальше впровадження Концепції кадетської освіти та виховання в Україні;
- вдосконалення системи лілейної військової освіти;
- розширення мережі закладів освіти з посиленою військовою підготовкою тощо [65].

Виховання молодшої людини як патріота своєї країни, здатного до самовідданої розбудови її як суверенної, демократичної, правової та соціальної держави, визначає мету затвердженої в Україні наказом Міністерства освіти і науки України № 641 від 16.06.2015 року Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [31].

Військово-патріотичне виховання є складовою частиною національного виховання, його головною метою є формування самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста й демократа, здатного до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до прийняття духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Військово-патріотичне виховання сприяє об'єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [31].

Військово-патріотичне виховання спрямоване на формування у зростаючого покоління готовності до захисту Вітчизни, стимулювання бажання здобувати військові професії, служити у Збройних Силах України. Зміст національно-патріотичного виховання визначається національними інтересами України й зорієнтований на забезпечення активної участі громадян у збереженні безпеки держави від зовнішньої загрози [31].

Основними принципами військово-патріотичного виховання є такі:

- національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури;
- самоактивності й саморегуляції;
- полікультурності;
- соціальної відповідності;
- історичної і соціальної пам'яті;
- наступності між поколіннями, який зберігає для нащадків зразки української культури;
- етнокультури народів, що живуть в Україні [31].

У Плані заходів Міністерства оборони України з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «України – 2020» (2015) у розділі «Нова політика розвитку молоді та спорту» йдеться про формування державної військової еліти шляхом розвитку мережі військових ліцеїв [42, п. 62].

З метою об'єднання зусиль випускників військових ліцеїв України для відтворення системи військової освіти, постійного поповнення суспільства стійкими й сильними особистостями, які є активними у громадському та культурному житті українського суспільства, в 2011 році було створено Всеукраїнську громадську організацію «Всеукраїнська асоціація «кадетська співдружність», що являє собою проукраїнську, недержавну, позапартійну громадську організація, яка має на меті

сприяння в становленні та розвитку вітчизняної системи закладів середньої загальної освіти з військово-професійною спрямованістю навчання та виховання, що здійснюють підготовку до служби або військового, або цивільного напрямку з дитинства.

Асоціація об'єднує випускників військових училищ, військових ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, офіцерів, педагогів цих закладів освіти та громадян України, які підтримують цілі Асоціації. Основними завданнями Асоціації є:

- створення системи підготовки до військової або цивільної жердавної служби;
- виховання національно свідомої, високоосвіченої особистості з лідерськими якостями, патріота, здатного приймати масштабні рішення та відповідати за них;
- забезпечення правового та соціального захисту і підтримки членів Асоціації;
- створення умов для широкого об'єднання випускників військових училищ, військових ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою.

В Україні існує ціла мережа ліцеїв і з посиленою військово-фізичною підготовкою, яка щороку випускає біля 2000 ліцеїстів [71, с.180-183].

Військовий ліцей являє собою єдиний в Україні тип закладу загальної середньої освіти, в межах якого здобуття повної загальної середньої освіти поєднується із отриманням поглибленої військової та фізичної підготовки, формуванням умінь та навичок, що забезпечують подальшу успішну освіту у закладах вищої військової освіти.

Тому завдання офіцерів-педагогів та вчителів військового ліцею полягають не лише у забезпеченні високого рівня засвоєння навчальних дисциплін, але й у здобутті базового рівня знань у межах специфічної військової проблематики, що дозволить майбутнім офіцерам розширити

власний кругозір, обрати військову спеціальність, стати фахівцем з обраного напрямку, що має сприяти комплексній підготовці за військово-фізичним спрямуванням.

Законом України «Про загальну середню освіту» забезпечено здобуття спеціалізованої загальної середньої освіти на базі військових (військово-морських) ліцеїв, ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою – закладах спеціалізованої освіти II–III або III ступенів військового профілю для дітей з 13 років [50, ст.9].

Основними завданнями введення системи військової освіти та виховання в Україні сьогодні є:

- створення раціональної мережі закладів з посиленою військовою та фізичною підготовкою, які забезпечують підготовку до державної служби;
- створення єдиного органу управління, який координує, контролює дані навчальні установи, бере участь в їх ліцензування;
- створення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для кадетських навчальних закладів;
- удосконалення взаємодії військових навчальних закладів з закладами вищої освіти.

Таким чином, військові ліцеї мають відповідати сучасним принципам всебічного розвитку особистості. Успіхи військової освіти останнім часом ставлять питання про її обґрунтування як самостійного напрямку загальної середньої освіти або початкової професійної (військової) освіти в національній системі освіти країни, а також закріплення цієї потреби суспільства і практичної діяльності держави у сфері освіти, в самостійному пакеті правових і адміністративних норм.

1.2. Ступінь дослідженості проблеми управління військовим ліцеєм у наукових джерелах

Для реалізації другого завдання дослідження було проведено теоретичний аналіз проблеми управління військовим ліцеєм у наукових джерелах.

Теоретичними основами дослідження стали праці провідних представників наукових напрямів, проблематика яких корелює такі питання:

– проблеми підготовки спеціалістів у військовій педагогіці (О. Барабанщикова, В. Зоня, Л. Кандибовича, Є. Літвіновського, В. Маслова та інших);

– педагогічних аспектів діяльності військових кадрів (О. Аксьонова, А. Зельницького, Я. Катюк, В. Кричевського, В. Моїсеєва, Г. П'янковського, М. Руденка та інших);

– концептуальні засади наукової проблематики щодо особливостей підготовки юнаків до служби в Збройних Силах України (В. Дем'янишина, І. Ільницького, А. Окопного, С. Пахарєва, С. Федоренка та інших);

– різновидів готовності юнаків до військової служби (В. Третьякова, М. Томчука, В. Івашковського, В. Фарфоровського, С. Кубіцького, Г. Костюка, В. Шадрикова та інших);

– питання психології управління в контексті засвоєння знань та формування розумових умінь (П. Гальперіна, В. Ляудіса, Н. Тализіної та інших).

Обґрунтування теоретичних основ дослідження управління діяльністю військового ліцею та механізмів його удосконалення ґрунтувалось на аналізі наукової літератури.

Вивчення та аналіз результатів наукових досліджень Н. Аксьонова, М. Антропова, А. Борисовського, І. Глазунової, О. Комарова, В. Микитюка, Л. Чернишова, В. Чудного та інших вчених засвідчують, що формування готовності учнів до військової служби розпочинається в період вивчення ними в загальноосвітній школі допризовної підготовки. Вітчизняні та зарубіжні науковці В. Алфімова, І. Берестецька, В. Бобров, М. Босенко,

В. Борисова, Г. Волик, Т. Гнітецька, Г. Хмельницький та інших зазначають, що більш цілеспрямована підготовка юнаків до військової служби відбувається у військових ліцеях та в системі підготовки військових кадрів вищої кваліфікації. У своїх наукових дослідженнях В. Кравченко показує, що методологічні засади управління базуються на теоретичних концепціях різних вчених, зокрема:

- питання управління загальною середньою освітою досліджувала Г. Єльнікова;
- процеси управління освітнім середовищем досліджував О. Ярулов;
- питання програмно-цільового управління закладами освіти досліджував Ю. Конаржевський;
- особливості компетентного управління досліджували В. Маслов, Т. Шамова;
- проблемам рефлексивного управління закладами освіти присвячено дослідження В. Лазарева та інших;
- історії створення й розвитку ліцеїв військового спрямування України (1991-2005 рр.) присвячено дослідження В. Матяшук [2, с. 259-269].

Наукові праці С. Кормілець присвячені дослідженню проблем організації навчання в кадетських корпусах, розміщених на території українських губерній Російської Імперії. Дослідник схарактеризував основні етапи становлення й розвитку освіти вихованців кадетських корпусів, описав навчальні предмети та вимоги, що їх висували до їх викладання, проаналізував навчальні програми й плани. На основі здійсненого дослідження С. Кормілець доводить, що головною складовою системи виховання, що здійснювалася в кадетських корпусах, було моральне виховання, в основі якого лежала релігія з її поняттями добра та зла. На цій ідеологічній базі формувалися основні моральні риси за допомогою дотримання міцного статутного порядку, продуктивного заповнення вільного

часу, постійного контролю й підтримання військової дисципліни. Особливе місце в моральному вихованні кадетів приділялося розвитку почуття честі [34].

Дослідження Г. Бесарабчук присвячене вивченню особливостей використання принципів і методів, на яких базується пізнавальна діяльність вихованців ліцею та педагогічного колективу, що створює передумови формування готовності до служби у збройних силах у процесі фізичного виховання у межах освітнього процесу ліцею військового профілю [44, с. 187- 196]. Науковець пропонує модель, що розкриває складові (змістові, діяльнісні та організаційні) формування основ способу життя вихованців ліцею, учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Г. Басарабчук обґрунтував принципи проектування та упровадження педагогічних технологій у практику військових ліцеїв:

- науково-теоретичний;
- соціально-правовий;
- організаційно-проектний.

На його думку науковця, педагогічні принципи забезпечують дотримання основних психолого-педагогічних, організаційно-методичних та санітарно-гігієнічних та інших вимог до освітнього процесу, які було враховано в ході проектування та створення моделі конструкту «Готовий до служби в армії» [44, с.192].

У колективному науковому дослідженні Л. Калініна, І. Лікарчука, В. Мелешко, І. Осадчого, В. Савельєва, К. Самойлика, М. Топузова та інших наголошується на тому, що важливою умовою підвищення активності учасників освітнього процесу є формування творчого педагогічного колективу, діяльність якого має забезпечуватися на основі діагностики психологічної готовності педагогів-вихователів до здійснення інноваційної діяльності. На цій основі пропонується розробити структуру науково-методичної роботи, яка б дозволила активізувати творчу роботу усіх

структурних підрозділів, кожного педагога, створити творчі групи для проектування психолого-педагогічної підготовки, її змісту, розроблення методик, технологій та засобів [5, с. 146-147].

У межах нашого дослідження цікавими є результати наукових пошуків Я. Катюк [1, с. 17-20]. Науковець наголошує, що ключову роль у вихованні учнів військових ліцеїв відіграють саме офіцери-вихователі, рівень їх професійні майстерності, оскільки на посаду офіцера-вихователя призначається особа з досвідом армійської служби і педагогічними здібностями.

Процес морального зростання вихованців ліцеїв з посиленою військовою підготовкою значною мірою обумовлений якісною психолого-педагогічною підготовкою офіцера-вихователя. З огляду на зазначене, Я. Катюк стверджує, що виникає необхідність розвитку психолого-педагогічної культури педагогів-офіцерів як складової їхнього професійного розвитку.

Досліджуючи основні аспекти організації фізичної підготовки у військових ліцеях, науковці І. Ільницький та А. Окопний визначають основні завдання фізичного виховання в ліцеях із посиленою військово-фізичною підготовкою, якими є: «розвиток і вдосконалення фізичних якостей; зміцнення здоров'я, загартування організму й підвищення його стійкості до впливу несприятливих чинників бойової діяльності, удосконалення особистої фізичної підготовленості, набутої на заняттях з фізичної культури; оволодіння прийомами рукопашного бою, надання першої медичної допомоги, а також навичками плавання та подолання різноманітних перешкод; виховання в майбутніх воїнів цілеспрямованості, сміливості, рішучості, ініціативи, винахідливості, наполегливості, витривалості, психічної стійкості, впевненості у своїх силах тощо» [20, с. 101-104].

Як стверджують І. Ільницький та А. Окопний, особливу роль у здійсненні фізичного виховання ліцеїстів відіграє урізноманітнення

позаурочної роботи з фізичної культури, проведення факультативних занять, що має підвищити рівень фізичної підготовленості юнаків, сприяє розширенню та поглибленню знань ліцеїстів, розвитку творчих здібностей, професійній орієнтації та патріотичному вихованню.

О. Скавронський [70, с. 176-179], Г. Єдинак, О. Рошук, В. Мисів [17, с. 196] присвятили свої розвідки розкриттю різних аспектів фізичного виховання в ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Дослідження С. Мотика присвячено питанням патріотичного виховання молоді в Україні. Науковцем визначено ключові ідеї патріотичного виховання у вітчизняній теорії та практиці, обґрунтовано його актуальність та значення для розвитку сучасного українського суспільства, висвітлено проблеми військово-патріотичного виховання вихованців ліцею, обґрунтовано систему військово-патріотичного виховання у військових ліцеях; розкрито теоретичні основи, мету й основні завдання військово-патріотичного виховання учнів військових ліцеїв [40, с. 25-38].

Патріотичне виховання військових ліцеїстів, як ширше поняття, ніж категорія «військово-патріотичне виховання», С.Мотика розглядає як активний процес системного, комплексного й усебічного впливу педагогів, державних і громадських організацій на свідомість, підсвідомість та поведінку особистості військового ліцеїста з метою формування в нього розвинутої національної та громадянської свідомості й самосвідомості, високих морально-політичних, громадянських, соціально-психологічних рис, психічних і фізичних якостей, необхідних для активної діяльності щодо забезпечення постійного суспільного розвитку України, її військового потенціалу, держави та суспільства у цілому [40, с. 30].

На думку С. Мотика, «структура військово-патріотичного виховання військових ліцеїстів передбачає:

- оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки патріота

держави (військовий ліцеїст стає членом певної соціальної системи – військового підрозділу, в якому вже діють певні правила, норми патріотизму, яких йому доведеться дотримуватись);

- формування почуттів, любові до України (стійких емоційних ставлень військовослужбовця до явищ дійсності);
- формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення суб'єкта до держави, її героїчного минулого);
- формування умінь і звичок поведінки» [40, с. 31-32].

Профільними дисциплінами для ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою є «Фізична культура» і «Захист Вітчизни». Головною метою позаурочної виховної роботи є поглиблення та розширення знань, формування практичних навичок і світоглядних переконань, виховання патріотизму, вироблення звичок соціальної та професійної поведінки, забезпечення організації дозвілля неповнолітніх [71, с. 180].

Вагомим напрямом позааудиторної освітньої роботи у військових ліцеях є створення спортивно-технічних гуртків з авіамоделювання, судномоделювання, ракетно-космічного моделювання або автомоделювання. Створення таких гуртків сприяє не лише фізичному розвитку ліцеїстів, але й значно підвищує їхню обізнаність у військовій справі, історії військової техніки, а також робить наочною необхідність отримання глибоких знань з фізики, математики, креслення та технологій [71, с. 181].

Актуальною для сучасних дослідників є проблема управління військовим ліцеєм. С. Пахарев відзначає, що «...на підставі недоліків функціонування та діяльності колективів системи військово-навчальних закладів попередньої історичної епохи формувалися вимоги до ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою з позицій системології, які враховувалися при формуванні навчальних планів і змісту освіти,

принципів організації освітнього процесу, визначенні оптимальної організаційної структури ліцею та його підсистем, упровадження інноваційних і технологічних змін у змісті освіти ліцеїв, системи діяльності педагогічного колективу та навчально-пізнавальної діяльності ліцеїстів, під час налагодження організаційно-структурних та інформаційно-комунікаційних зв'язків між викладачами, ліцеїстами, батьками ліцеїстів, адміністративно-управлінською ланкою ліцею та державою як замовниками на підготовку військових кадрів» [6, с. 261-267].

А. Подзігун акцентує увагу на особливостях управління діяльністю ліцеїв з посиленою військовою та фізичною підготовкою, зокрема й у сільській місцевості, яка мало вивчена як на науково-педагогічному, так і на законодавчо-правовому рівні. Науковець пропонує серед трьох типів структур управління закладами освіти (лінійна структура управління, лінійно-функціональна структура управління, лінійно-штабна структура управління) для найбільшої ефективності діяльності ліцею обрати лінійно-функціональну структуру, що дозволить створити спеціальні підрозділи для найбільш ефективного вирішення питань життєдіяльності закладу та знаходження нестандартних і цікавих рішень проблем ліцею. Головна мета управління ліцеєм, на думку автора, полягає в забезпеченні сприятливих умов для творчої діяльності всіх суб'єктів педагогічної системи (ліцеїстів, педагогів, керівництва) [7, с. 1-8].

Для здійснення теоретичного розгляду управління ліцеєм з посиленою військово-фізичною підготовкою слід акцентувати увагу на дослідженнях С. Копилової, в яких підходи до управління закладом освіти було поділено на дві групи: оптимізаційний і адаптаційний. Оптимізаційний підхід до управління спрямований на результат та пов'язаний із жорсткими алгоритмічними процедурами й операціями. Він орієнтує на досягнення максимально можливих результатів за певних умов та з урахуванням обмежень (наприклад, витрат часу, дефіциту ресурсного

забезпечення, недостатності матеріально-технічної бази тощо) через вибір оптимального управління.

С. Копилова звертає увагу на те, що за зазначеного вище управління має бути забезпечене досягнення мети управлінського процесу за будь-яку ціну. Тому перед педагогічним управлінням постає завдання побудувати такий спосіб зміни в часі процесу на вході, за яким процес мав би приписані властивості, тобто, забезпечував би поставлені цілі управління, а це вже і є адаптаційним підходом в управлінні. Якщо оптимізаційний підхід орієнтований на результат діяльності, то адаптаційний пов'язаний з її суб'єктом, яким є рівень оволодіння суб'єктом власною діяльністю. Отже, критеріями ефективності управління виступають або оптимізація заданого параметра системи управління (успішність, стійкість тощо) або адаптація до мінливих умов зовнішніх систем, що дозволяє забезпечити самозбереження та досягнення відповідних цілей [5, с. 157-165].

У контексті нашого дослідження важливими є висновки З. Рябової щодо концептуальних підходів моделювання систем управління закладом освіти, кваліметричної моделі готовності керівника закладу освіти до здійснення маркетингового управління тощо. Дослідниця зазначає, що система освіти буде розвиватися в необхідному напрямі виключно за умови, якщо в процесі управління цією системою буде враховано попит і пропозиції на освітні послуги (продукти) й покладено в основу орієнтири на актуальні запити споживачів освітніх послуг та стан їх задоволення [10, с. 1-2].

У зв'язку з цим управління військовим ліцеєм постає актуальним питанням побудови і реалізації системи забезпечення якості освіти в ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою (внутрішньої системи забезпечення якості освіти). Вирішення цієї проблеми потребує педагогічного проектування та оцінювання використання моделі управління підготовкою учнів ліцею з посиленою військово-фізичною

підготовкою.

Висновки до розділу 1

У розділі розглянуто історію виникнення профільних військових закладів – кадетських корпусів та військових ліцеїв у Російській імперії. З'ясовано, що кадетські корпуси заклали основу для розбудови лілейної військової освіти.

На українських землях, які перебували у складі Російської імперії, відкриття кадетських корпусів було обумовлене зростанням потреб армії у кваліфікованих офіцерських кадрах, а також урядовими планами регіонального розширення мережі закладів військової освіти. Навчання у військових ліцеях спрямовувалося на отримання професійної освіти, тому спеціальні військові навчальні дисципліни значно переважали за обсягом загальноосвітні.

Акцентовано увагу на тому, що протягом історії діяльності на українських землях кадетські корпуси зробили значний внесок у підготовку офіцерських кадрів. Фактично всі представники командного складу російської армії отримували середню освіту саме в цих освітніх закладах. З'ясовано, що у незалежній Україні з 1991 року відроджується військова (кадетська) освіта, яка ставить за мету не лише підготовку юнаків до військової та державної служби, а й формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості з високим рівнем національної свідомості й культури, сформованою самосвідомістю й системою цінностей.

Основними завданнями введення системи військової підготовки у межах загальної середньої освіти в Україні є створення раціональної мережі закладів з посиленою військово-фізичною підготовкою, які забезпечують підготовку до державної служби; створення єдиного органу управління, який координує, контролює зазначені заклади освіти, бере участь у їхньому ліцензуванні; створення системи підготовки та підвищення кваліфікації

педагогічних кадрів для військових ліцеїв; удосконалення взаємодії військових ліцеїв з закладами вищої освіти.

РОЗДІЛ 2.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
ОСВІТИ – ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ЛІЦЕЮ-ІНТЕРНАТУ З
ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ ІМЕНІ
Г.Т. БЕРЕГОВОГО ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

2.1. Соціально-політичні чинники та регіональні умови створення
військового ліцею як профільного закладу освіти у
м. Краматорську

У перебігу оновлення усіх сфер життєдіяльності людини, актуальність перетворень у системі військової освіти є очевидною й не викликає сумнівів. Для забезпечення надійної військової безпеки України в умовах військових викликів, на які змушена відповідати Україна, країні потрібні добре навчені й виховані військові кадри, які мають відповідати сучасним вимогам військової справи, бути підготовленими для дії у складних умовах і обставинах.

Концепцією Нової української школи у 2027 році заплановано старт кардинально оновленої профільної середньої освіти. Профільна освіта являє собою процес індивідуального та диференційованого засвоєння знань, ключовими ідеями якого є навчання школярів 10-12-х класів за інтересами або планами щодо самореалізації. Військовий професійний напрям не лише не обмежуватиме право випускників спеціалізованої військової школи на навчання у закладі вищої освіти, але й передбачатиме окремі преференції. За успішної здачі зовнішнього незалежного оцінювання випускники профільних навчальних закладів матимуть право здобувати вищу освіту за скороченими програмами [67].

Існуюча в м. Краматорську мережа загальноосвітніх закладів є оптимальною для 152 120 жителів міста й гарантує конституційне право

кожного громадянина на доступність якісних освітніх послуг. Відповідно до вимог Інструкції про облік дітей шкільного віку всі діти охоплені різними формами здобуття середньої освіти. У 2020-2021 навчальному році в місті функціонували 28 загальноосвітніх навчальних закладів, 1 ліцей, 1 навчально-виховний комплекс, 1 гімназія, 1 міжшкільний комбінат, у яких навчається 13 933 учні та працює 1207 педагогів.

Середній показник фактичної наповнюваності шкіл по місту становить 82,3. Поряд із традиційною колективною класно-урочною системою учні мають можливість навчатися за індивідуальною, екстернатною та дистанційною формами навчання.

Профільне вивчення предметів організовано за такими напрямками:

- профіль української філології;
- профіль іноземної філології;
- історичний профіль;
- правовий профіль;
- економічний профіль;
- фізико-математичний профіль;
- біолого-хімічний профіль;
- інформаційно-технологічний профіль.

Навчання школярів проводиться за Державними і навчальними програмами, розробленими на основі Типових і схвалених методичною радою управління освіти.

Згідно наказу управління освіти паралельно з вивченням предмету «Захист Вітчизни» проводилася підготовка учнів 10 – 11 класів до участі у військово-патріотичній грі «Сокіл» (Джура). На виконання міської Програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді освітніх закладах Краматорська на 2016-2020 роки, заклади освіти міста проводили відповідну роботу щодо національно-патріотичного виховання, сприяли розвитку у підростаючого покоління високої патріотичної свідомості,

формуванню почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту державних інтересів, цілісності України, сприяють становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Щомісяця адміністраціями закладів загальної середньої освіти спільно з учителями проводить класні години патріотичної спрямованості, заходи з вивчення історії та культури України, уроки мужності, історичні та народознавчі вікторини, декади військово-патріотичного виховання, в рамках яких проводяться заходи з вшанування подвигу бійців, що загинули у військових діях, захищаючи Україну.

Протягом травня 2019 року вперше був проведений тиждень світової культури та мистецтва під гаслом «З Україною в серці». Головними заходами тижня були виставки літератури, музичні гостини, конкурси малюнків та поетичні конкурси. З метою вивчення історії та звичаїв різних регіонів нашої країни, протягом 2017-2020 років за участі 918 дітей було організовано 43 ознайомчі подорожі по містам нашої країни: Львів, Черкаси, Кам'янець-Подільський, Одеса, Яремча, Запоріжжя, Закарпаття, Біла Церква, Херсон, Вінниця, Рівне, Чернівці, Трускавець.

Протягом 2018-2020 років у закладах освіти міста було покращено роботу музейних кімнат Бойової слави, куточків історичної, національно-патріотичної та краєзнавчої направленості. Заклади освіти міста оснащують музеї новими експонатами, відповідною комп'ютерною та мультимедійною технікою з метою забезпечення кращого сприйняття інформації дітьми та стимулювання їхньої зацікавленості до вивчення історичного минулого нашого народу.

З метою виявлення оцінного ставлення школярів до Батьківщини, діагностики рівня сформованості національної свідомості, а також рівня усвідомлення ідентичності особистості із суспільством та державою, в закладах загальної середньої освіти міста було проведено соціологічні

опитування. За результатами опитування майже у 90% респондентів сформовано позитивне ставлення до Батьківщини, більш, ніж 60% опитуваних вважають, що Україна є могутньою, розвиненою, незалежною державою. За результатами здійсненого моніторингу організації військово-патріотичного виховання було виявлено, що тільки в 6-ти школах наявні спеціалізовані кабінети «Захист Вітчизни», в 3-х школах такі кабінети сполучено з іншими предметами (праця, ОБЖ, історія).

Можна зробити висновок, що в Краматорську, який знаходиться практично на «лінії розмежування», в умовах проведення збройного конфлікту в старших класах військово-патріотична робота ведеться на недостатньому рівні, в тому числі відсутні класи з посиленою військово-фізичною підготовкою або профільні військово-фізичні заклади.

Отже, доцільність відновлення і функціонування спеціалізованого військового закладу освіти обумовлена потребою підготовки висококваліфікованих, мотивованих та патріотично налаштованих фахівців для Збройних сил України, Державної прикордонної служби, Національної гвардії, МВС, якісної підготовки кандидатів з числа молоді Донеччини та країни для вступу до закладів вищої військової освіти у зв'язку з припиненням діяльності Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового через початок бойових дій на Сході країни.

2.2. Концепція профільного закладу освіти – ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою

Упродовж останніх років виникли нормативно-правові умови для створення ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою (Постанови Кабінету Міністрів України: від 15.12.1997 р., № 1410 (зі змінами) «Про створення єдиної системи військової освіти»; від 28.04.1999 р. № 717 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів

№ 105 (105-2001-п) від 07.02.2001 р., № 1402 (1403-2003-п) від 04.09.2003 р.); Указ Президента України від 25.10.2002 р., № 948 (зі змінами) «Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді»; Наказ МОН України від 16.06.2015 р. №641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (2015); Воєнна доктрина України (2015); Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України (2016) та ін.

Відповідно Закону України «Про загальну середню освіту» (редакція від 28.09.2017) у системі спеціалізованої освіти здобуття загальної середньої освіти забезпечують: військовий (військово-морський) ліцей, ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою – заклад спеціалізованої освіти II-III або III ступенів військового профілю для дітей з 13 років [50].

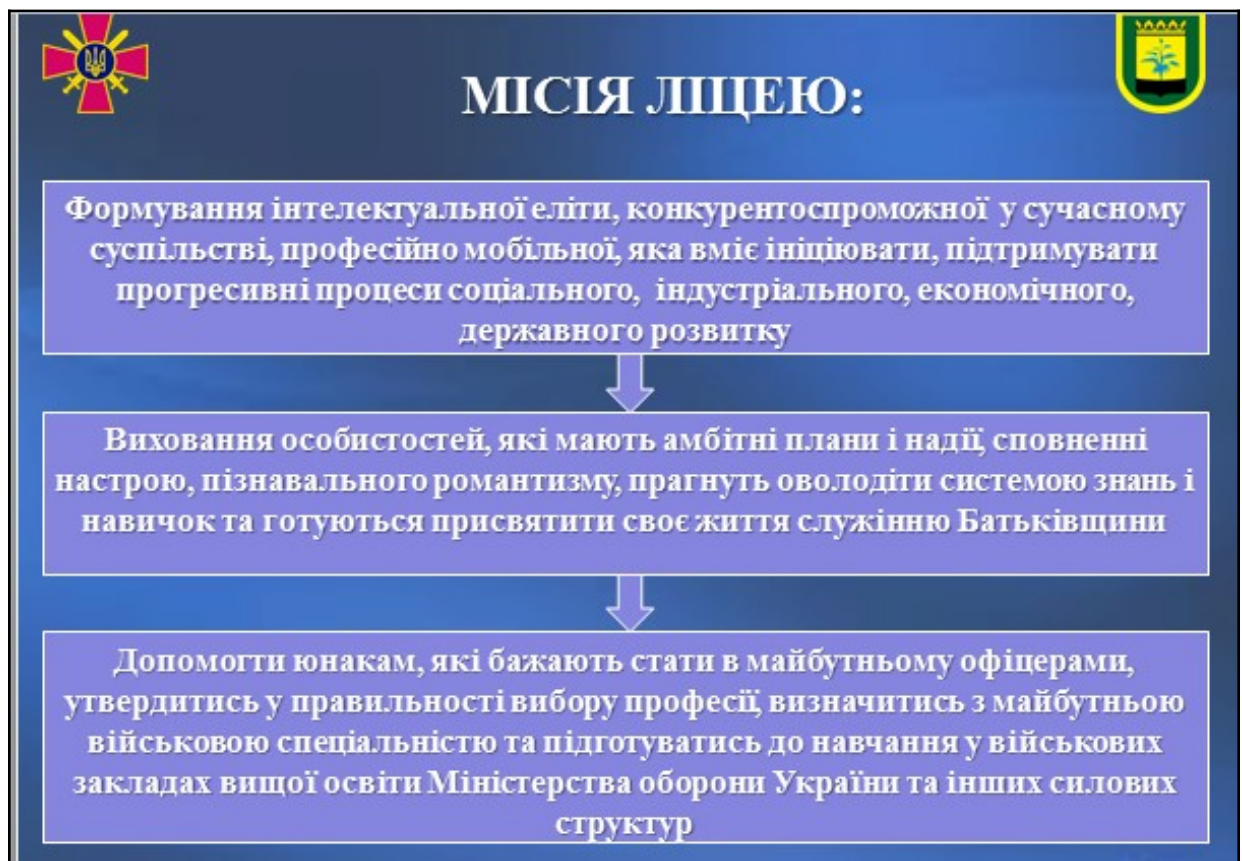
Військовий ліцей – це заклад освіти для здійснення посиленої військово-фізичної підготовки юнаків для подальшого вступу до закладів вищої освіти Міністерства оборони, Адміністрації Держаної прикордонної служби, Національної гвардії, Міністерства внутрішніх справ та військових навчальних підрозділів цивільних закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку військових фахівців (далі – заклади вищої освіти єдиної системи військової освіти).

Місію ліцею представлено на рис. 2.1.

Головними завданнями Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою є:

- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти;

- профільне навчання з орієнтацією здобувачів освіти на продовження освіти на вищих рівнях, основаної на поєднанні змісту, визначеного Державним стандартом, з поглибленим вивченням предметів військового спрямування;
- допризовна підготовка, що передбачає здобуття первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей;
- забезпечення набуття вихованцями ліцею знань і навичок з військової та фізичної підготовки;

Рис.2.1. Місія Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового

- виховання у учнів ліцею високих моральних якостей, дисциплінованості, поваги до військової служби та професії офіцера на основі професійної орієнтації;

- підготовка фізично здорових осіб з розвиненою емоційно-вольовою сферою, спроможних переборювати труднощі військової служби;
- формування загальних компетентностей (зокрема, вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися іноземними мовами; математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, культурна компетентність, підприємливість та фінансова грамотність);
- виховання у учнів ліцею високих моральних цінностей, дисциплінованості, поваги до Конституції України, державних символів, традицій та історії рідного народу, прав і свобод людини і громадянина;
- розвиток природних позитивних нахилів, здібностей і обдарувань, життєвих компетентностей, потреби і вміння самовдосконалюватись;
- надання можливостей для реалізації індивідуальних і творчих потреб через оволодіння практичними вміннями і навичками наукової, дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності, певного рівня професійної підготовки;
- формування стійкої громадянської позиції, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії, почуття власної гідності, високого рівня патріотизму, виховання свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- формування засад здорового способу життя, збереження, зміцнення та відновлення фізичного та психічного здоров'я ліцеїстів, здоров'язберігаючих компетентностей і культури здоров'я;
- створення сприятливих організаційних та психолого-педагогічних

умов для оволодіння системою наукових знань про природу, людину і суспільство, здійснення науково-практичної підготовки ліцеїстів, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу держави;

— оновлення змісту освіти, розробка і апробація нових педагогічних технологій, підвищення рівня освітніх послуг та механізму їх надання.

Донецький обласний ліцей-інтернат із посиленою військово-фізичною підготовкою у своїй діяльності керуватиметься Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про захист персональних даних», іншими законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 №778, Положенням про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28.04.1999 №717, іншими законодавчими і нормативними актами України та Статутом закладу.

Відповідно Положення про ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28.04.1999 №717, військовий ліцей вважається створеним і набирає прав юридичної особи з дня реєстрації його Статуту. Його діяльність Військового ліцею розпочинається за наявності ліцензії на провадження діяльності, пов'язаної з наданням послуг для здобуття освіти. Ліцензія видається в установленому порядку.

Ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою є юридичною особою, має самостійний баланс, відокремлене майно, розрахункові рахунки у відділеннях Державного казначейства України, печатку, штамп і бланки зі своїм найменуванням, ідентифікаційним кодом

та іншими реквізитами, може мати свій прапор та особовий знак.

Військовий ліцей має цивільну правоздатність і дієздатність, від свого імені набуває майнових та особистих немайнових прав і несе обов'язки, виступає позивачем і відповідачем у судах.

Донецький обласний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового несе відповідальність перед особою, суспільством і державою за:

- створення умов для досягнення ліцеїстами результатів навчання, передбачених у Державному стандарті загальної середньої освіти, формування освітньої (освітніх) програми (програм) Ліцею, які визначають процедуру досягнення ліцеїстами результатів навчання;
- реалізацію положень Конституції України, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Статуту закладу освіти, інших нормативно-правових та законодавчих актів у галузі освіти;
- створення науково-методичної і матеріально-технічної бази для організації та здійснення освітнього процесу;
- безпечні умови освітньої діяльності, збереження життя та здоров'я ліцеїстів, педагогічних та інших працівників закладу;
- дотримання договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої, виробничої, наукової діяльності, у тому числі зобов'язань за міжнародними угодами;
- дотримання фінансової дисципліни, збереження матеріально-технічної бази;
- формування стратегії розвитку Ліцею, добір і розстановку кадрів;
- видачу документів про освіту встановленого зразка;
- відкритий доступ на своєму веб-сайті до інформації та документів, що повинні оприлюднюватись відповідно до вимог чинного законодавства.

Зарахування до Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою

військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового буде здійснюватися відповідно Правил приймання до ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, затверджених наказом Міністерства освіти України, Міністерства оборони України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 26.07.1999 № 266/222/363, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 16.08.1999 за № 566/3859 [60].

Донецький обласний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового має право:

- планувати діяльність та визначати основні напрями розвитку відповідно до головних завдань його діяльності;
- обробляти персональні дані суб'єктів персональних даних з цілями, що відповідають меті діяльності та основним завданням військового ліцею;
- користуватися пільгами для закладів загальної середньої освіти згідно із законодавством;
- визначати форми та засоби проведення освітнього процесу відповідно до затвердженої програми освітньої діяльності;
- визначати зміст освіти, розробляти і впроваджувати власні програми навчальної та науково-методичної роботи з урахуванням державних норм і стандартів освіти;
- оснащувати навчально-матеріальну базу закладу освіти сучасним обладнанням і навчальними посібниками;
- розвивати власну соціальну базу, мережу спортивно-оздоровчих, лікувально-профілактичних і культурних підрозділів, спрямовувати кошти військового ліцею на будівництво або благоустрій соціально-побутових об'єктів військового ліцею;
- отримувати кошти і матеріальні цінності від благодійних фондів, установ, юридичних та фізичних осіб як безоплатну допомогу, благодійні внески та пожертвування;

- визначати форми та засоби проведення освітнього процесу відповідно до своєї діяльності;
- здійснювати самостійну видавничу діяльність (випуск власної газети, навчальної та науково-методичної літератури, експрес-інформацій тощо);
- проводити спільно з закладами вищої освіти, їх кафедрами або філіями, науково-дослідними інститутами та центрами науково-дослідну, експериментальну, пошукову роботу;
- організовувати підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних кадрів, у тому числі на базі вітчизняних та зарубіжних науково-методичних центрів;
- запрошувати на роботу фахівців, у тому числі і зарубіжних, на договірних (контрактних) умовах;
- брати участь в роботі міжнародних організацій, асоціацій і рухів та проведенні науково-дослідної, експериментальної, пошукової роботи;
- визначати контингент ліцеїстів відповідно до наявного ресурсного забезпечення;
- залишати у своєму розпорядженні і використовувати власні надходження в порядку, визначеному законодавством України;
- укладати за погодженням із засновником угоди про співробітництво з підприємствами, установами і організаціями;
- запроваджувати в практику нові педагогічні методики і технології;
- визначати потреби у ресурсах, необхідних для забезпечення роботи військового ліцею, вирішувати питання матеріально-технічного забезпечення відповідно до вимог законодавства;
- укладати договори з юридичними та фізичними особами;
- встановлювати міжнародні зв'язки згідно із законодавством;
- здійснювати інші функції, передбачені чинним законодавством.

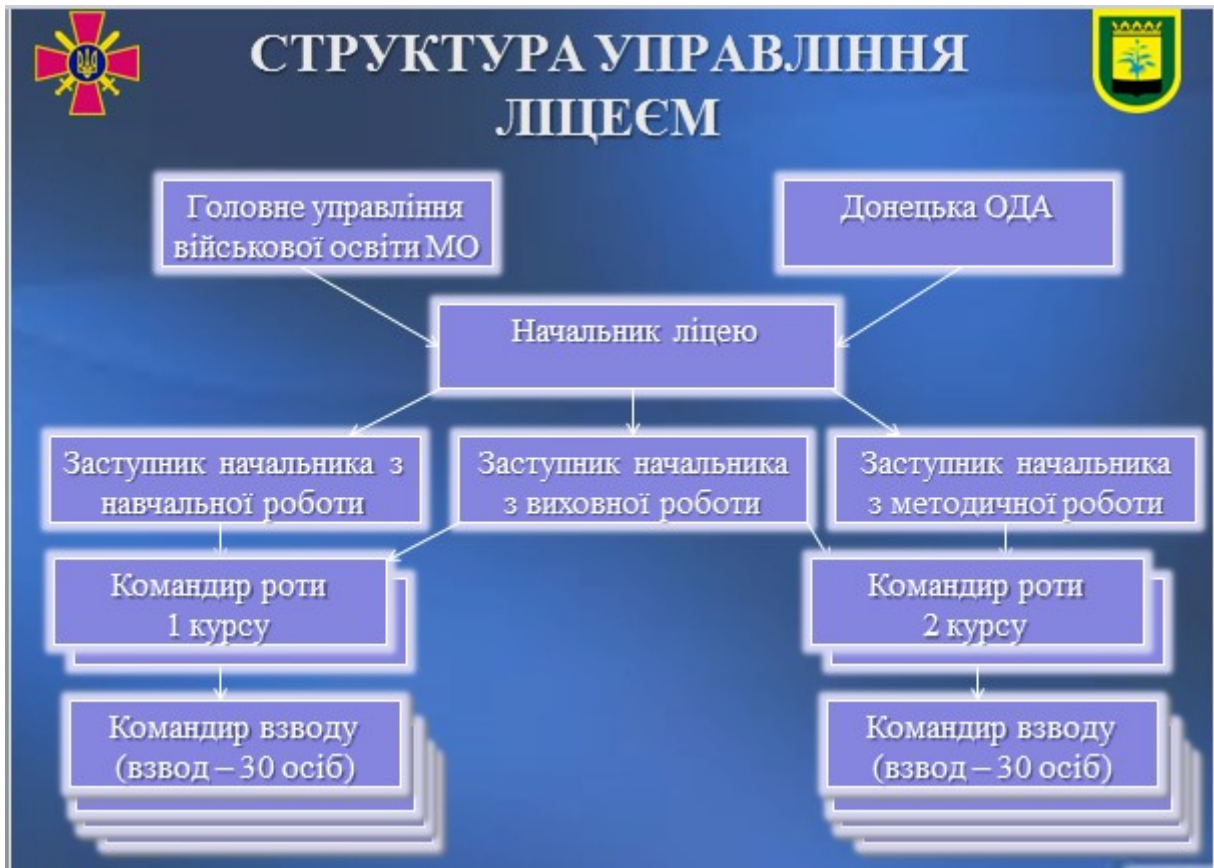
У своїй діяльності Донецький обласний ліцей-інтернат із посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового зобов'язаний:

- дотримуватися вимог чинного законодавства;
- дотримуватися державних стандартів освіти;
- проходити в установленому порядку державну атестацію;
- забезпечувати нешкідливі та безпечні умови проведення освітньої діяльності;
- дотримуватися договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої діяльності та громадянами, іншими юридичними особами;
- створювати належні умови для праці, забезпечувати дотримання законодавства про працю, правил та норм охорони праці, техніки безпеки та санітарно-епідеміологічних норм у ліцеї;
- ефективно та раціонально використовувати майно та кошти;
- в установленому порядку здійснювати поточний та капітальний ремонт (реконструкцію) основних фондів у межах кошторису;
- забезпечувати своєчасну сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів, згідно із чинним законодавством;
- виконувати норми і вимоги щодо охорони навколишнього природного середовища.

Керівництво військовим ліцеєм здійснює начальник ліцею, повноваження якого визначаються законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», цим Статутом та трудовим договором. Начальник Ліцею несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність Ліцею. Начальник є представником Ліцею у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених законами та статутом Ліцею.

Посаду начальника ліцею може обіймати особа, яка є громадянином України, має вищу освіту ступеня не нижче магістра та стаж педагогічної

роботи не менше трьох років, а також організаторські здібності, фізичний і психічний стан якої не перешкоджає виконанню професійних обов'язків. Начальник ліцею призначається на посаду та звільняється з посади рішенням засновника за результатами конкурсного відбору відповідно до чинного законодавства України.

Рис. 2.2. Структура Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового

Начальник ліцею в межах наданих йому повноважень:

- організовує діяльність ліцею;
- сприяє здоровому способу життя ліцеїстів та працівників ліцею;
- визначає порядок діловодства і бухгалтерського обліку в ліцеї відповідно до законодавства;
- затверджує штатний розпис ліцею на підставі Типових штатних

нормативів закладів спеціалізованої освіти;

- має право відповідно до законодавства, статуту ліцею та колективного договору встановлювати педагогічним працівникам доплати, надбавки, премії за використання в освітньому процесі іноземних мов, сучасних технологій, реалізацію інноваційних проектів тощо;

- затверджує освітні програми, схвалені педагогічною радою ліцею, розподіл педагогічного навантаження у ліцеї;

- забезпечує раціональний добір і розстановку кадрів, призначає вихователів (старших вихователів) командирами тих чи інших навчальних взводів (рот), завідуючих навчальними кабінетами, спортивними залами та тирами, керівників предметних (циклових) науково-методичних комісій та методичних об'єднань, навчально-дослідними ділянками;

- забезпечує права ліцеїстів на захист від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;

- видає у межах своєї компетенції накази та розпорядження і контролює їх виконання;

- несе відповідальність за свою діяльність перед учнями, батьками, педагогічними працівниками та загальними конференціями, засновником ліцею.

Начальник Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г. Т. Берегового має заступників, функціональні обов'язки яких визначаються окремим наказом начальника Ліцею. Колегіальним органом управління Ліцею є педагогічна рада, членами якої є усі педагогічні працівники Ліцею. Головою педагогічної ради є начальник Ліцею. Педагогічна рада Ліцею має такі функції:

- планує роботу Ліцею;
- схвалює освітню (освітні) програму (програми) Ліцею та оцінює результативність її (їх) виконання;

- формує систему та затверджує процедури внутрішнього

забезпечення якості освіти, включаючи систему та механізми забезпечення академічної доброчесності;

- розглядає питання щодо вдосконалення і методичного забезпечення освітнього процесу;

- приймає рішення щодо переведення ліцеїстів до наступного класу і їх випуску, відрахування, видачі документів про відповідний рівень освіти, нагородження за успіхи у навчанні;

- обговорює питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчої ініціативи, визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, затверджує щорічний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

- розглядає питання впровадження в освітній процес найкращого педагогічного досвіду та інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами, які сприяють розвитку освіти;

- ухвалює рішення щодо відзначення, морального та матеріального заохочення ліцеїстів, працівників Ліцею та інших учасників освітнього процесу;

- розглядає питання щодо відповідальності ліцеїстів, працівників Ліцею та інших учасників освітнього процесу за невиконання ними своїх обов'язків;

- має право ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту Ліцею та проведення громадської акредитації Ліцею;

- розглядає питання виконання рішень загальної конференції колективу Ліцею.

Як робочий різновид педагогічної ради Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового для вирішення поточних питань може збиратись нарада при

начальникові Ліцею. Як підрозділ педагогічної ради у Ліцеї діє науково-методична рада, до якої входять начальник Ліцею, його заступники, керівників циклових (предметних) методичних комісій та методичних об'єднань. У Ліцеї мають бути створені створюються циклові методичні комісії суспільно-гуманітарних дисциплін, природничо-математичних дисциплін, предметна методична комісія з фізичної культури, методичне об'єднання вчителів предмету «Захист Вітчизни» та вихователів. Керівників циклових (предметних) методичних комісій та методичних об'єднань призначає начальник Ліцею, додаткова оплата праці за керівництво комісіями здійснюється згідно з чинною Інструкцією про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти.

Вищим колегіальним органом громадського самоврядування Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г.Т. Берегового є загальна конференція Ліцею. Право скликати конференцію мають голова ради Ліцею, делегати конференції, якщо за це висловлюються не менше третини їх загальної кількості, начальник Ліцею.

Загальна конференція виконує такі функції:

- обирає раду Ліцею, її голову, встановлює термін їх повноважень;
- заслуховує звіт начальника і голови ради Ліцею;
- затверджує основні напрями вдосконалення освітнього процесу, фінансово-господарської діяльності, розглядає інші найважливіші напрями діяльності Ліцею;
- приймає рішення про стимулювання працівників Ліцею та ліцеїстів:

У період між конференціями діє рада Ліцею, метою якої є: об'єднання зусиль педагогічного і учнівського колективів, батьків щодо розвитку Ліцею та вдосконалення освітнього процесу; формування позитивного іміджу та демократичного стилю управління Ліцеєм;

розширення колегіальних форм управління Ліцеєм; підвищення ролі громадськості у вирішенні питань, пов'язаних з організацією освітнього процесу.

За рішенням вищого колегіального органу самоврядування – загальних зборів трудового колективу педагогічним працівникам та ліцеїстам можуть бути надані додаткові права та обов'язки, які не суперечать вимогам чинного законодавства [62, п.2 ст.28].

2.3. Особливості організації та управління освітнім процесом у ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою

Освітня, класна, позакласна робота у військовому ліцеї має бути організовано згідно з відповідними програмами, положеннями та державними стандартами загальної середньої освіти з урахуванням специфічних завдань, поставлених перед військовим ліцеєм. Військове виховання ліцеїстів має здійснюватися у процесі виконання ними розпорядку дня, шляхом ознайомлення з життям та бойовим навчанням, набуття ліцеїстами теоретичних знань і практичних навичок з допризовної підготовки. При цьому враховується необхідність підготовки вихованців ліцею до складання військової присяги та виконання статутів Збройних Сил.

Тривалість навчального року у Донецькому обласному ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Г.Т. Берегового Донецької обласної ради встановлюється відповідно до Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад з урахуванням перебування ліцеїстів у літньому польовому навчальному таборі.

Організація освітнього процесу у ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою будується на основі Статуту закладу,

інструкції з організації і планування освітнього процесу і базового навчального плану.

Рис.2.3. Приблизна Структура освітньої програми Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г. Т. Берегового

Основним документом, що регулює освітній процес, є навчальний план ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою на навчальний рік. Він складається на основі базового навчального плану військового ліцею за формою, встановленою Кабінетом Міністрів України, включає розрахунок годин на тиждень з предметів навчання та пояснювальну записку і затверджується Управлінням освіти м. Краматорськ за погодженням з Департаментом військової освіти і науки Міністерства оборони України.

Освітня програма та навчальний план Ліцею розробляються на виконання Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», постанов Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про

затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти», від 14.01.2004 № 24 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», на основі Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405), Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408), Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 406).

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН													
	спортивний				економічний				юридичний				напрямок
	8	9	10	11	8	9	10	11	8	9	10	11	клас
«Захист України»	1	3	5,5	5,5	1	3	5,5	5,5	1	3	5,5	5,5	Кількість годин на тиждень
Фізична культура	5	5	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
Математика	5	5	6	6	5	5	4	4,5	5	5	5	5	
Англійська мова	3	3	2,5	3	4	5	5	4,5	3	3	3	3	
Історія	2	2	3	3,5	2	2,5	3	3	3	4	5	5	

Рис.2.4. Структура навчального плану Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г. Т. Берегового

Варіативна складова навчального плану використана на: підсилення предметів інваріантної складової (математики, англійської мови, історії, фізичної культури); запровадження спецкурсу «Основи митної справи»; індивідуально-групові заняття з математики, історії та англійської мови.

Обсяг навчального навантаження ліцеїстів на рік складає:

- на I курсі (8 клас) – 1365 годин;
- на II курсі (9 клас) – 1365 годин та 40 годин навчально-польових зборів;
- на III курсі (10 клас) – 1365 годин та 70 годин навчально-польових зборів;
- на IV курсі (11 клас) – 1365 годин.

Навчально-польові збори є обов'язковими для кожного ліцеїста та проводяться з метою практичного закріплення здобутих знань, умінь та навичок ліцеїстів наприкінці навчального року або поетапно, наприкінці першого семестру та навчального року.

Ліцей працює в режимі школи повного дня за п'ятиденним навчальним тижнем.

Поділ навчальних взводів на групи у межах вивчення української та іноземних мов, інформатики та технологій, фізичної культури та предмету «Захист України» здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах».

У вихованні та навчанні ліцеїстів мають використовуватися різноманітні форми класних, позакласних, факультативних, індивідуальних та додаткових занять, що забезпечують виховання у них високих моральних і волевих якостей, постійної готовності до захисту Батьківщини, розвиток розумових здібностей, вироблення навичок самостійної роботи, уміння використовувати отримані знання на практиці. Окрім цього, мають працювати гуртки та спортивні секції, передбачені розкладом занять і спрямовані на задоволення освітніх інтересів кадетів,

їхнє виховання та розвиток здібностей і обдарованості.

Відповідно до навчального плану військового ліцею педагогічні працівники добирають затверджені Міністерством освіти і науки України програми, підручники, навчальні посібники, а також самостійно визначають науково-методичну літературу, дидактичні матеріали, педагогічні технології, що мають забезпечити отримання освіти на рівні державних стандартів, забезпечити підготовку кадетів до навчання у вищих військових навчальних закладах.

У складі педагогічного колективу можуть функціонувати предметно-методичні об'єднання з: української філології; іноземних мов; історії та географії; фізики й математики; хімії та біології; фізичної культури; військової підготовки та інші.

Навчання в Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г. Т. Берегового здійснюється державною мовою за класами-взводами.

Тривалість уроків (занять) у Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г. Т. Берегового становить 45 хвилин. Зміна тривалості уроків (занять) допускається за погодженням з Департаментом освіти міської ради та Державної продовольчо-споживчою службою.

Зміст, обсяг і характер домашніх завдань визначаються вчителями Ліцею відповідно педагогічних і санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням індивідуальних особливостей вихованців ліцею. Тривалість виконання домашніх завдань становить 3 години уроків (занять).

У перебігу роботи проводяться факультативні та гурткові заняття загальноосвітнього та військово-прикладного характеру, спортивні змагання, екскурсії до військових частин, військово-навчальних закладів, музеїв, на підприємства.

Час для факультативних і гурткових занять визначається

начальником ліцею відповідно до державних стандартів освіти, навчальних програм і рекомендацій Міністерства освіти.

Поточне та підсумкове оцінювання знань учнів та вибір їх форм, змісту та способу здійснює заклад освіти за рішенням педагогічної ради. Облік навчальних досягнень ліцеїстів протягом навчального року здійснюється у класних журналах, інструкції про ведення яких затверджуються Міністерством освіти і науки України. Результати навчальної діяльності за рік заносяться до особових справ вихованців.

Допризовна підготовка вихованців ліцею проводиться відповідно до Програми допризовної підготовки військового ліцею та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, що затверджується Міністерством оборони України разом з Міністерством освіти і науки України.

Розпорядок дня та правила внутрішнього розпорядку у військовому ліцеї встановлюється його начальником відповідно до вимог військових статутів Збройних Сил України та нормативних документів Міністерства освіти і науки України. Ліцеїсти у межах повсякденної діяльності залучаються до несення служби у наряді відповідно до вимог військових статутів Збройних Сил України, а також до господарських робіт у межах та обов'язки, що забезпечуватимуть статутний внутрішній порядок на території військового ліцею.

Після закінчення навчального року ліцеїсти 1 курсу продовжують навчання у військово-спортивному таборі протягом не менш як 3 тижні.

Контроль за відповідністю освітнього рівня ліцеїстів, які закінчили заклад загальної середньої освіти II і III ступенів, вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти здійснюється шляхом їх державної підсумкової атестації. Зміст, форми і порядок проведення державної підсумкової атестації визначаються і затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти. Переведення ліцеїстів до наступного курсу закладу

здійснюється у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти [50, ст.34].

За відмінні успіхи в навчанні кадети можуть нагороджуватися похвальною грамотою «За особливі досягнення у вивченні окремих предметів», медалями: золотою «За високі досягнення у навчанні» або срібною «За досягнення у навчанні». Порядок нагородження учнів за відмінні успіхи у навчанні встановлюється Міністерством освіти і науки України.

Вихованці ліцею, які протягом навчання не засвоїли навчальної програми, наприкінці півріччя та навчального року за рішенням педагогічної ради військового ліцею наказом начальника закладу відраховуються незалежно від того, на якому курсі вони навчалися.

Ліцеїсти першого курсу, які мають за підсумками року незадовільні оцінки з однієї-двох навчальних дисциплін, складають екзамени з цих дисциплін (крім допризовної та фізичної підготовки) у термін, який визначає начальник закладу, але не пізніше двох тижнів після початку нового навчального року. Ліцеїсти, які не склали ці екзамени хоча б з однієї навчальної дисципліни, відраховуються з ліцею після обговорення на педагогічній раді закладу освіти і спрямовуються для продовження навчання до закладів загальної середньої освіти за місцем проживання батьків або осіб, які їх замінюють. За наявності річних незадовільних оцінок з допризовної або фізичної підготовки ліцеїст відраховується з військового ліцею без складання екзаменів.

У випадку незгоди ліцеїста чи його батьків або осіб, які їх замінюють, з річною підсумковою оцінкою йому може бути надана можливість скласти екзамени з відповідної навчальної дисципліни незалежній комісії, склад якої визначається департаментом освіти міської ради.

Переведення вихованців ліцею до іншого закладу загальної середньої

освіти здійснюється за наявності особових справ згідно зразка, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

Питання відрахування з військового ліцею за недисциплінованість або низькі моральні якості вирішується педагогічною радою закладу незалежно від терміну навчання ліцеїста.

Випускникам військового ліцею видається відповідний документ про освіту та нагрудний знак. Зразки документів про загальну середню освіту та нагрудного знаку затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки та Міністерства оборони України. Виготовлення документів про загальну середню освіту здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Ліцеїсти, які закінчили заклад, направляються згідно з наказом начальника головного управління військової освіти Міністерства оборони для вступу до закладів вищої освіти єдиної системи військової освіти.

Особові справи ліцеїстів, яким педагогічною радою освітнього закладу не рекомендовано навчання у закладах вищої освіти єдиної системи військової освіти, та кадетів, які відмовилися від вступу до цих освітніх закладів, направляються до військових комісаріатів за місцем проживання батьків або осіб, які їх замінюють.

Видавати особові справи вихованцям ліцею, їхнім батькам або особам, які їх замінюють, забороняється.

Дисципліна у військовому ліцеї дотримується на основі взаємоповаги усіх учасників навчально-виховного процесу, дотримання правил внутрішнього розпорядку, статутів Збройних Сил України та Статуту закладу. Застосування методів фізичного та психічного насильства до ліцеїстів забороняється.

Учасниками освітнього процесу в кадетському корпусі є:

- ліцеїсти;

- керівні та педагогічні працівники;
- батьки ліцеїстів або особи, які їх замінюють;
- батьки ліцеїстів – вихователі дитячих будинків сімейного типу;
- представники підприємств, установ, громадських організацій, які беруть участь в освітній роботі;
- інші фахівці.

Вступникам, зарахованим до військового ліцею, наказом начальника присвоюється звання «ліцеїст» і видається посвідчення встановленого зразка.

Ліцеїсти мають право на:

- доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти у Донецькому обласному ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою ім. Г. Т. Берегового;
- вибір профілю навчання, навчальних дисциплін;
- участь у роботі органів громадського самоврядування ліцею;
- користування за допомогою та під керівництвом вчителів і командно-виховного складу базою ліцею;
- участь у різних видах навчальної, науково-практичної діяльності, виставках, конкурсах тощо;
- участь в суспільному та культурному житті військового ліцею;
- канікулярну відпустку;
- доступ до інформації в усіх галузях знань;
- звільнення з розташування кадетського корпусу у вихідні (святкові) та передвихідні дні;
- внесення пропозицій щодо вдосконалення освітнього процесу, організації дозвілля, побуту;
- носіння цивільного одягу за межами військового ліцею;
- участь у добровільних самодіяльних об'єднаннях, творчих

студіях, клуббах, гуртках, групах за інтересами тощо;

– захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насилля.

Відповідно до організаційної структури військового ліцею усі вихованці розподіляються на курси-роти (далі – роти), рота складається не більше ніж з п'яти взводів із граничною наповненістю 30 осіб.

Наказом начальника військового ліцею на посади старших командирів відділень і старост класів – заступників командирів взводів призначаються кращі за організаторськими здібностями, поведінкою та рівнем освітніх досягнень вихованці ліцею, яким присвоюються спеціальні звання: командиру відділення – «віце-сержант», заступникові командира взводу – «старший віце-сержант».

Правила поведінки, права та обов'язки вихованців ліцею визначаються Статутом військового ліцею, який розробляється на підставі типового Положення і Типового статуту ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, що затверджується Міністерством освіти і науки за погодженням з Міністерством оборони України.

Вихованці ліцею забезпечуються встановленою формою одягу за рахунок засновника військового ліцею або купують її власним коштом за умов відсутності фінансування, та суворо виконують правила її носіння.

Військовослужбовці за їх згодою відряджаються до ліцеїв згідно з переліком посад в органах виконавчої влади та інших цивільних установах, які можуть бути заміщені військовослужбовцями Збройних Сил, Служби безпеки, інших військових формувань, та граничних звань за цими посадами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №217 (217-2016-п) на підставі наказів Міністерства оборони, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Національної гвардії, Міністерства внутрішніх справ про їх відрядження до ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Для забезпечення ефективного управління освітнім процесом, організації наукової, методичної та виховної роботи у військовому ліцеї вводяться посади заступника начальника з навчальної роботи, заступника начальника з виховної роботи, заступника начальника з науково-методичної роботи, заступника начальника з матеріально-технічного забезпечення, практичного психолога, соціального педагога, педагога-організатора, вихователя, функціональні обов'язки яких затверджуються начальником військового ліцею.

Заступник керівника, педагогічні та інші працівники закладу призначаються на посади та звільняються з посад керівником цього закладу. Керівник військового ліцею має право оголосити конкурс на вакантну посаду [50, ч.2, ст.26].

Заступник начальника військового ліцею з навчальної роботи – начальник навчальної частини призначається із числа осіб офіцерського складу, які мають вищу освіту, досвід військової служби не менш як 8 років і стаж педагогічної роботи не менше 5 років. Він підпорядковується начальникові військового ліцею і несе відповідальність за:

- планування, організацію і стан навчальної роботи;
- організацію внутрішнього порядку у військовому ліцеї;
- організацію викладання усіх навчальних дисциплін;
- створення умов для надання вихованцям ліцею глибоких знань;
- своєчасне забезпечення військового ліцею підручниками та наочними посібниками;
- проведення факультативних і гурткових занять, участь вихованців ліцею в олімпіадах різного рівня.

Заступник начальника з виховної роботи – начальник відділення виховної роботи призначається із числа осіб офіцерського складу, які мають вищу освіту та досвід освітньої роботи не менше 8 років. Заступник начальника з виховної роботи підпорядковується начальникові військового

ліцею і несе відповідальність за планування, організацію та зміст виховної роботи у військовому ліцеї, соціальне та психологічне забезпечення, стан дисципліни і повсякденну діяльність вихованців ліцею та особового складу кадетського корпусу, проведення позакласних заходів, організацію художньої самодіяльності, роботи музеїв, клубів та бібліотеки.

Заступник начальника військового ліцею з науково-методичної роботи призначається з числа педагогічних працівників, які мають повну вищу освіту та педагогічний стаж роботи не менше 5-ти років на педагогічних чи керівних посадах. Заступник начальника з науково-методичної роботи підпорядковується начальнику кадетського корпусу і несе відповідальність за організацію наукової та методичної роботи відповідно до вимог законодавства з питань освіти.

Заступник начальника військового ліцею з матеріально-технічного забезпечення – начальник відділу матеріально-технічного забезпечення призначається із числа цивільних осіб, як правило, із числа офіцерів запасу, які мають відповідну освіту та досвід господарської роботи. начальник відділу матеріально-технічного забезпечення підпорядковується начальникові кадетського корпусу і несе відповідальність за стан господарства кадетського корпусу, усі види матеріального забезпечення кадетів, збереження майна, пожежну безпеку, своєчасний ремонт та благоустрій навчальних і житлових приміщень, споруд і території, матеріальне забезпечення навчально-виховного процесу.

Командир роти – старший офіцер-вихователь призначається із числа офіцерів, які перебувають на військовій службі, мають вищу освіту та досвід служби на офіцерських посадах не нижче командира роти і термін служби не менше 8 років. Командир роти безпосередньо підпорядковується начальнику військового ліцею і здійснює роботу з військово-професійної орієнтації вихованців ліцею, вивчає індивідуальні якості ліцеїстів роти, керує в ній освітньою роботою та проводить

навчально-методичну роботу з командирами взводів – офіцерами-вихователями, відповідає за допризовну та фізичну підготовку ліцеїстів, моральний стан і дисципліну особового складу роти, точне виконання вихованцями ліцею розпорядку дня, правил поведінки та носіння встановленої форми одягу, правильне використання та збереження навчальної зброї, військового майна роти та ведення ротного господарства.

Командир взводу – офіцер-вихователь призначається із числа офіцерів, які мають вищу освіту та досвід служби на офіцерських посадах не менше 4-х років. Командир взводу підпорядковується командирові роти – старшому офіцерові-вихователю, проводить заняття з допризовної підготовки юнаків і відповідає за навчання та виховання, моральний стан, дисципліну ліцеїстів взводу, за стан їх здоров'я, фізичний розвиток, всебічно вивчає індивідуальні якості ліцеїстів свого взводу, керує самостійними заняттями вихованців ліцею та формує військово-професійну орієнтацію на подальше навчання у закладах вищої освіти єдиної системи військової освіти.

Педагогічні працівники відповідно до закону мають право на:

- участь в обговоренні та вирішенні питань організації освітнього процесу;
- захист прав, професійної та людської честі й гідності;
- проведення в установленому порядку науково-дослідної, експериментальної, пошукової роботи;
- внесення керівництву закладу і органам управління освітою пропозицій щодо поліпшення освітньої роботи;
- вільний вибір форм, методів, способів навчальної роботи, не шкідливих для здоров'я вихованців ліцею;
- соціальне і матеріальне забезпечення відповідно до законодавства;
- участь у роботі органів громадського самоврядування військового ліцею;

- участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів військового ліцею та інших органів самоврядування;
- вільний вибір форми здійснення підвищення своєї кваліфікації; навчання у закладах вищої освіти і закладах системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- об'єднання у професійні спілки та членство в інших об'єднаннях громадян, діяльність яких не заборонена законодавством.

Щорічне підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту». Загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника впродовж п'яти років не може бути меншою за 150 годин, з яких певна кількість годин має бути обов'язково спрямована на вдосконалення знань, вмінь і практичних навичок у частині роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [50, ст.27].

Педагогічні працівники військового ліцею зобов'язані:

- забезпечувати належний рівень викладання навчальних дисциплін відповідно до навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту загальної середньої освіти;
- контролювати рівень освітніх досягнень вихованців ліцею;
- нести відповідальність за відповідність оцінювання освітніх досягнень вихованців ліцею критеріям оцінювання, затвердженим Міністерством освіти і науки України, доводити результати освітніх досягнень до відома вихованців, їхніх батьків, осіб, що їх замінюють, начальника військового ліцею;
- сприяти розвитку інтересів, нахилів та здібностей ліцеїстів, а також збереженню їхнього здоров'я;
- виховувати повагу до державної символіки, принципів загальнолюдської моралі;
- виконувати Статут військового ліцею, правила внутрішнього

розпорядку, умови трудового договору (контракту);

- брати участь у роботі педагогічної ради, заходах виховної та профорієнтаційної роботи;

- виконувати накази і розпорядження начальника військового ліцею, органів управління освітою;

- постійно підвищувати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, рівень загальної й політичної культури;

- виховувати в учнів шанобливе ставлення до батьків, жінок, старших за віком осіб, повагу до народних традицій та звичаїв, духовних і культурних надбань народу;

- готувати ліцеїстів до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

- дотримуватися педагогічної етики, моралі, поважати особисту гідність ліцеїстів та їхніх батьків;

- вести відповідну документацію.

Педагогічна рада військового ліцею розглядає питання:

- удосконалення і методичного забезпечення освітнього процесу;

- планування та режиму роботи кадетського корпусу;

- варіативної складової робочого навчального плану;

- переведення ліцеїстів до наступного класу і їх випуску, видачі документів про відповідний рівень освіти, нагородження за успіхи у навчанні;

- відрахування, за наявності підстав, ліцеїстів із військового ліцею, порушення клопотання перед начальником військового ліцею про подальше навчання ліцеїстів;

- підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їх творчої ініціативи, впровадження в освітній процес досягнень науки і передового педагогічного досвіду;

- встановлення єдиних педагогічних поглядів і дій офіцерів, учителів у питаннях навчання та виховання ліцеїстів і зміцнення військової дисципліни у військовому ліцеї;
- стану методичної роботи;
- стану освітньої роботи та дисципліни у військовому ліцеї й заходи щодо поліпшення навчання та виховання ліцеїстів;
- участі в інноваційній та експериментальній діяльності військового ліцею, співпраці закладами вищої освіти та науковими установами;
- морального та матеріального заохочення ліцеїстів та працівників закладу освіти;
- вивчення, узагальнення та розповсюдження передового педагогічного досвіду;
- морального заохочення батьків вихованців ліцею та осіб, що їх замінюють, і громадських діячів, які беруть участь в організації освітнього процесу;
- притягнення до відповідальності ліцеїстів за невиконання ними своїх обов'язків;
- виставлення за поведінку оцінки «незадовільно» і відрахування з військового ліцею;
- нагородження випускників золотою та срібною медалями.

Педагогічна рада розглядає також інші питання, пов'язані з діяльністю військового ліцею.

Засідання педагогічної ради проводяться у міру потреби, але не менш як чотири рази на рік.

Засідання педагогічної ради є правомочним, якщо на ньому присутні не менш двох третин її членів. Рішення приймаються відкритим голосуванням простою більшістю голосів, присутніх на засіданні її членів, оформлюються протоколом і затверджуються начальником військового ліцею.

У кожній роті створюється педагогічна рада роти, до складу якої входять командир роти (голова), офіцери-вихователі та вчителі роти. Завданням педагогічної ради роти є:

- розгляд питань з навчання та виховання, військової дисципліни вихованців ліцею;
- розробка заходів із підготовки та проведення офіцерами-вихователями та вчителями позакласної роботи;
- розгляд пропозицій щодо питань роботи з окремими ліцеїстами.

В управлінні освітнім процесом у військовому ліцеї мають право брати участь представники громадськості, які мають право:

- обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування військового ліцею;
- брати участь у роботі органів громадського самоврядування військового ліцею, засіданнях ради закладу освіти і педагогічної ради військового ліцею, вносити свої пропозиції;
- звертатися до міської ради, департаменту освіти, Департаменту військової освіти, начальника військового ліцею з питань життєдіяльності закладу освіти;
- брати участь у заходах, які проводять з ліцеїстами, всебічно сприяти їх соціальному захисту;
- рекомендувати юнаків для вступу до військового ліцею, допомагати у проведенні набору у військовий ліцей.

Представники громадськості зобов'язані:

- дотримуватися Статуту, виконувати рішення органів громадського самоврядування військового ліцею, накази та розпорядження адміністрації військового ліцею;
- дотримуватися вимог педагогічної етики і моралі;
- захищати ліцеїстів від усіляких форм фізичного та психічного насильства, перешкоджати вживанню ними алкоголю, наркотиків, інших

шкідливих речовин;

- всебічно сприяти покращанню освітнього процесу, зміцненню матеріальної бази військового ліцею;

- брати участь у військово-професійному та громадському вихованні ліцеїстів, підготовці юнаків до професії офіцера;

- сприяти більш активній участі ліцеїстів, їхніх батьків або осіб, які їх замінюють, в житті військового ліцею, розвитку органів самоврядування військового ліцею.

Таким чином, організація освітнього процесу у військовому ліцеї має свої специфічні особливості. Для вихованців закладу освіти ці особливості полягають у необхідності виконання розпорядку дня, щоденного носіння військової форми, виконання певних вимог (військових ритуалів, дотримання правил військової ввічливості, вимог військової дисципліни), стройової підготовки тощо.

Організація освітнього процесу у військовому ліцеї спрямовується на формування особливих якостей особистості ліцеїста, формування його ключових компетентностей, що є основою успішного навчання в стінах військового ліцею і в майбутньому усвідомленого вибору професії, пов'язаної з військовою або цивільною службою, та подальшому навчанні в закладах вищої професійної освіти Міністерства оборони України.

Висновки до розділу 2

Військовий ліцей – це заклад освіти для здійснення загальноосвітньої та посиленої військово-фізичної підготовки юнаків для подальшого вступу до вищих навчальних закладів Міноборони, Адміністрації Державної прикордонної служби, Національної гвардії, Міністерства внутрішніх справ та військових навчальних підрозділів цивільних закладів вищої освіти, що готують військових фахівців. Розроблена концепція профільного закладу враховує сучасну нормативно-правову базу

організації профільного навчання у старшій школі; спрямовує на альтернативу у здобутті профільної спеціалізованої військової освіти.

У справі формування і розвитку сучасних військових ліцеїв та інших передвищих воєнізованих закладів освіти використовуються позитивні надбання військових ліцеїв. У сучасних умовах перед вища військова освіта повинна ґрунтуватися на новітніх реаліях у справі розвитку військової освіти і захисту Вітчизни. Розвиток системи військових ліцеїв стає справою не тільки державною, що розглядаються на рівні Міністерств освіти і оборони, але і на рівнях адміністрацій областей і міст, суб'єктів місцевого самоврядування. Враховуючи, що пріоритетним напрямком військової реформи є оновлення всієї системи військово-професійної освіти, вироблення нової стратегії перед вищої військової освіти набуває більшої значущості й ваги.

Військова освіта, здобута у межах військового ліцею, відповідає сучасним принципам всебічного розвитку особистості. Явні практичні успіхи військових ліцеїв в Україні ставлять питання про зміцнення їх позицій в якості самостійної гілки загальної середньої та профільної освіти в національній системі освіти країни, а також закріплення цієї потреби суспільства і практичної діяльності держави в сфері освіти, в самостійному пакеті правових і адміністративних норм.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі розкрито проблему управління військовим ліцеєм на прикладі Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Г.Т. Берегового Донецької обласної ради. Здійснене дослідження дозволило сформулювати такі висновки.

1. Проаналізовано історичний досвід створення та функціонування профільних навчально-виховних закладів – військових ліцеїв. Встановлено, що на території українських земель, які перебували в складі Російської імперії, військові ліцеї з'явилися у 30-х рр. XIX ст. Їхнє відкриття було спричинене зростанням потреб армії у кваліфікованих офіцерських кадрах, а також урядовими планами регіонального розширення мережі закладів військової освіти. Навчання у військових ліцеях було спрямоване на отримання професійної освіти. Дано характеристику навчальним планам та зроблено висновок, що у військових ліцеях спеціальні військові навчальні дисципліни превалювали над дисциплінами загальноосвітніми. Упродовж свого існування військові ліцеї зробили значний внесок у підготовку офіцерських кадрів в Україні.

З отриманням Україною незалежній у 1991 році з'явилися нові чинники відродження спеціалізованих закладів освіти. Гідне місце в ній посідають військові ліцеї, які ставлять за мету не лише підготовку юнаків до військової та державної служби, а й формування всебічно розвиненої особистості з високим рівнем національної свідомості й культури, сформованою системою цінностей, здатної стати активним суб'єктом власного життя.

З'ясовано, що в Україні існує ціла мережа ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою (кадетський корпус; військова (кадетська) гімназія; військовий (кадетський) ліцей; кадетська школа (школа-інтернат); кадетський клас; кадетський клуб). Вони підпорядковані

різним Міністерствам та відомствам, не мають єдиного органу, який би виконував координувальну і контролюючу функції по відношенню до зазначених закладів освіти та не існує достатнього зв'язку з закладами вищої освіти, до вступу в які готуються вихованці військових ліцеїв. Досвід роботи зазначених спеціалізованих закладів освіти недостатньо аналізується та узагальнюються, особливо у площині профільного (військового) навчання і національно-патріотичного виховання молоді у складних соціально-політичних умовах розвитку Української держави та необхідності захищати її незалежність.

2. За результатами теоретичного аналізу у наукових джерелах визначено пріоритетні напрямки наукових розвідок: історико-педагогічний аналіз процесу становлення й розвитку закладів військового спрямування в незалежній Україні; організацією освітнього процесу у військових ліцеях, що розміщувалися на територіях українських губерній у ХІХ – на початку ХХ ст.; організації фізичної та військової підготовки у військових ліцеях; патріотичне виховання військових ліцеїстів; особливості організації освітнього процесу і профільного навчання у ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Висвітлено ступінь розробленості проблеми управління військовим ліцеєм у наукових джерелах та з'ясовано, напрями дослідження цієї проблеми: особливості управління діяльністю ліцеїв, зокрема у сільській місцевості; оптимізаційний та адаптаційний підходи до управління закладом освіти; концептуальні основи моделювання систем управління закладом освіти, кваліметричної моделі готовності керівника закладу освіти до здійснення маркетингового управління тощо.

3. У кваліфікаційній роботі, на основі вивчення нормативно-правової бази розвитку освіти, організації профільного навчання в Україні, розроблено та обґрунтовано концепцію діяльності профільного закладу освіти – ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Військовий ліцей – це спеціалізований заклад освіти, що здійснює загальноосвітню та посилену військово-фізичну підготовку юнаків для подальшого вступу до закладів вищої освіти Міністерства оборони, Адміністрації Державної прикордонної служби, Національної гвардії, Міністерства внутрішніх справ та військових навчальних підрозділів цивільних вищих навчальних закладів, що готують військових фахівців.

В авторській концепції діяльності Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Г.Т. Берегового Донецької обласної ради визначено мету, завдання діяльності, права і обов'язки суб'єктів управління.

4. У кваліфікаційній роботі описано структуру управління профільним військовим ліцеєм, визначено функції органів управління закладом загальної середньої освіти щодо організації освітнього процесу і військово-патріотичного виховання ліцеїстів на прикладі Донецького обласного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Г.Т. Берегового Донецької обласної при університеті митної справи та фінансів» Дніпровської міської ради.

Освітня та позакласна виховна робота у військовому ліцеї організовується згідно з відповідними програмами, положеннями та державними стандартами освіти з урахуванням специфічних завдань, поставлених перед спеціалізованим закладом освіти з посиленою військовою та фізичною підготовкою. Військове виховання ліцеїстів здійснюється у процесі виконання ними розпорядку дня, шляхом ознайомлення з життям та бойовим навчанням, набуття ліцеїстами теоретичних знань і практичних навичок з допризовної підготовки.

Керівництво ліцеєм-інтернатом з посиленою військово-фізичною підготовкою здійснює начальник. Вищим органом управління є конференція трудового колективу. Для забезпечення управління освітнім процесом, організації наукової, методичної та виховної роботи у

військовому ліцеї вводяться посади заступника начальника з навчальної роботи, заступника начальника з виховної роботи, заступника начальника з науково-методичної роботи, заступника начальника з матеріально-технічного забезпечення, практичного психолога, соціального педагога, педагога-організатора, вихователя, функціональні обов'язки яких затверджуються начальником військового ліцею.

Педагогічна рада ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою імені розглядає питання, пов'язані з удосконаленням навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, стану освітньої роботи та дисципліни, участі в інноваційній та експериментальній діяльності, вивчення, узагальнення та розповсюдження передового педагогічного досвіду тощо. У кожній роті створюється педагогічна рада роти, до складу якої входять командир роти (голова), офіцери-вихователі та вчителі роти.

В управлінні освітнім процесом у ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою мають право брати участь представники громадськості, а саме: ради ветеранів війни і праці, воїнів-інтернаціоналістів, учасників ліквідації аварії на ЧАЕС, військових комісарів, військових частин і закладів вищої освіти єдиної системи військової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушкевич І. Необхідність справжнього відновлення російських кадетських корпусів. *Кадетська перекличка*. №59. 2016.
2. Анциферов Н. П. Ми в гімназії. *3 дум про минуле: Спогади*. К: Фенікс: Культур. ініціатива, 2020. С. 82-86.
3. Анучин Д. Г., Петров А. М., Лохвицький М. А. Історичний нарис Павловського військового училища, Павловського кадетського корпусу і ім. Військово-сирітського будинку. 1798-1898 рр. СПб., 1898.
4. Басарабчук Г. В. Методологічні основи формування готовності учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою до служби в армії засобами фізичної культури. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. 2010. С. 187-196.
5. Вербовський О. В. Історико-педагогічна сутність військово-патріотичного виховання в Україні. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. № 6 (69). С. 33-39.
6. Висковатов А. В. Коротка історія Першого кадетського корпусу. СПб., 1832. 112 с.
7. Волков С. В. Російський офіцерський корпус. М.: ЗАТ Центрполіграф, 2003. URL.: http://militera.lib.ru/h/volkov_sv1/index.html
8. Воробйова А. Ю. Російські юнкера, 1864–1917. Історія військових училищ. М.: Астрель, 2012. С. 6-9.
9. Греков Ф.В. Короткий історичний нарис військово-навчальних закладів 1700. К.: Друкарня Вільде, 1910.
10. Гуляєв О. В. Система патріотичного виховання майбутнього захисника Вітчизни. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-40862829>
11. Гольмдорф М. Г. Матеріали для історії колишнього дворянського полку до перейменування його в Костянтинівське військово-училище 1807 – 1859.

12. Державний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І. Харитоненка. URL: <http://kadetka.sumy.ua/>
13. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : за постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
14. Дубинський В., Аустрін Г. Володимирський Київський кадетський корпус. *Військова бувальщина*. № 83, січень 2007.
15. Завадський Н. П. Володимирський Київський кадетський корпус (1851 – 1901): іст. нарис. Київ: Тип. Р. Лубківського, 1901. 145 с.
16. Експерти: кадетське виховання формує майбутню еліту. УНІАН. URL: <https://www.unian.net/society/532353-ekspertyi-kadetskoe-vozpitanie-formiruet-buduschuyu-elitu.html>
17. Єдинак Г. А., Рощук О. Р., Мисів В. М. Методика фізичного виховання в ліцєях з посиленою військово-фізичною підготовкою: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Кам'янець-Подільський: Вид-во С. І. Пантюка, 2013. 196 с.
18. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. №1934 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
19. Зубов Платон Олександрович. *Російський біографічний словник*: в 25 томах. СПб. М., 1896–1918.
20. Ільницький І., Окопний А. Виховання учнів ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою. *Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини* / за заг. ред. Є. Приступи. Львів, 2015. Вип. 19. Т. 2. С. 101-104.
21. Інструкція з навчальної частини для юнкерських училищ. С.-Пб., 1901.
22. Кадетські корпуси. *Військова енциклопедія*. Т. 11. СПб., 1913. С. 256-264.
23. Кадетські корпуси ХІХ – поч. ХХ ст.: український вимір (система навчання і виховання) / А. Г. Барадачев, В. В. Цибулькін, Л. Н. Рожен;

- Фонд ветеранів зовнішньої розвідки. Київ: Преса України, 2012. 272 с.
24. Кадетська освіта повинна бути справою держави. URL: <http://gkorporus.org/novini1/novini/178-kadetskoe-obrazovanie-dolzno-byt-delom-gosudarstvennym>
  25. Каменєв А. І. Історія підготовки офіцерських кадрів в Росії М.,2013; URL: <http://militera.lib.ru/science/kamenev2/05.html>
  26. Карпенко М., Скрябін О. Київський кадетський корпус: сторінки історії (1852–1920 рр.). *Військово-історичний альманах*. 2006. № 2. С. 4–24.
  27. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР із змінами і доп. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html
  28. Концепція військової освіти в Україні: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 р. №1410. *Збір. законодавства України : Постанови та розпорядження КМ України. Сер. 1*. 1998. № 3. С. 113–120.
  29. Концепція державної системи професійної орієнтації населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 №842. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP080842.html
  30. Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді: Указ Президента України від 25.10.2002 р. №984. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U948_02.html
  31. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: URL:http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
  32. Концепція профільного навчання у старшій школи: затв. Наказом МОН України від 21.10.2013 №1456 URL: <http://mon.gov.ua/content/Нормативно-правова%20база/1456.pdf>
  33. Концепція системи військової освіти в Збройних Силах України: затв. МОН України. Київ, 1992. 30 с.
  34. Кормілець С. В. Особливості організації навчально-виховного процесу в

- кадетських корпусах Російської Імперії в XIX – на початку XX століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн.* / редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.. ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2014. Вип. 6 (40). С. 70-80.
35. Крилов В. М. Корпус чужоземних одновірців URL: http://www.ruscadet.ru/history/rkk_1701_1918/1731_1862/gric/gric-kk.htm
  36. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-433 від 07.07.2008 : метод. рек. упровадж. допрофіл. підготовки учнів ЗНЗ. URL: http://school22.edu.kh.ua/profiljne_navchannya/normativna_baz_a_schodo_zabezpechennya_profiljnogo_navchannya/
  37. Матяшук В. Створення й розвиток ліцеїв військового спрямування України (1991–2005 рр.): дис. канд. іст. наук : спец. 20.02.22. Львів, 2007. 210 с.
  38. Махінько А. І. З історії кадетських корпусів в Україні. *Сторінки історії : зб. наук. пр.* Київ : НТУУ «КПІ», 2013. Вип. 35. С. 117–126.
  39. Методичні рекомендації упровадження допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів: Лист МОН України від 07.07.2008 №1/9-433) URL:<http://ruoord.kharkivosvita.net.ua/doc/rek.doc>
  40. Мотика С. М. До проблеми патріотичного виховання учнівської молоді в умовах військового ліцею. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2015. Вип. 19 (2). С. 25–38.
  41. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : затв. Указом Президента України від 25.06.2013 № 344 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
  42. План заходів Міністерства оборони України з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «України-2020» у 2015 р. URL: <http://www.ukrmilitary.com/2015/04/2015.html>

43. Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5.09.2012 № 675-р URL: http://mnvkshpola.at.ua/load/nakazi_mon/polozhennja_pro_mnvk/5-1-0-46
44. Полянничко А. О. Генеза становлення та розвитку ліцеїв військового спрямування в Україні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 4 (38). С. 278–286.
45. Про військовий ліцей: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. №1087 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM018651.html
46. Про військовий ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 квіт. 1999 р. № 717 URL: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/8451/467703/>
47. Про військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 черв. 1996 р., № 643 URL: http://debetkredit.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP960643.html
48. Про внесення змін до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу Законі України» від 4 квіт. 2006 р. № 3597-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3597-15>
49. Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.92 №2232-XII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
50. Про загальну середню освіту : Закон України № 651-XIV від 13.05.1999 р. (Редакція від 28.09.2017, підстава 2145-19) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
51. Про затвердження Концепції виховання ліцеїстів військових ліцеїв: Наказ Міністра оборони України № 413 від 9.08.2010 р. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-40862829>
52. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі : Наказ МОН України № 1456 від 21.10.2013 р. URL:

- http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/
53. Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді : Наказ МОН України від 27.10.2014 р. №1232 URL: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/43521/
  54. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції профільного навчання у старшій школі : Наказ МОН України від 04.11.2013 р. № 1550. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37795/
  55. Про затвердження Положення про військовий лицей: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. №1087 http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-КМУ/type-Постанова/1087-2003-п-17.07.2003.htm
  56. Про затвердження Положення про лицей з посиленою військово-фізичною підготовкою: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.1999 р. № 717. Київ : ГУВО, 1999. 14 с.
  57. Про затвердження Програми військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2012–2017 роки та Перспективного плану реалізації Програми військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2012–2017 роки : Наказ Міністра оборони України № 14 від 11.01.2012 р. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskovo-patriotichna-robota/normativno-pravova-baza-vijskovo-patriotichnogo-vihovannya/nakaz-ministra-oboroni-ukraini-№-14.html>
  58. Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді : Указ Президента України від 12.06.2015 р. № 334/2015 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U334_15.html
  59. Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню: Наказ МОН № 834 від 27.08.10 року зі змінами, що внесені наказом МОН від 29.05.2014 № 657 URL : https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/8801/

60. Про затвердження Правил приймання до ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою та схеми закріплення ліцеїв за військовими формуваннями України: спільний наказ Міністерства освіти України, Міністерства оборони України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 26.07.1999 №266/222/363, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 16.08.1999 за № 566/3859 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0566-99>
61. Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності : Указ Президента України від 24.09.2014 р. № 744 URL: <http://document.ua/pro-rishennja-radi-nacionalnoyi-bezpeki-i-oboroni-ukrayini-v-doc203861.html>
62. Про освіту: Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII URL : <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>
63. Про охорону дитинства: Закон України 2001, № 30, редакція від 30.11.2017, підстава 2180-19 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
64. Про проведення Уроків Мужності: Лист МОН України від 13.08.2014 р. №1/9-412 URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42453/ (дата звернення 15.12.2017 р.)
65. Про Програму патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України та План заходів Естафети Перемоги на 2013- 2015 роки: Наказ МОН України № 1453/716/997 від 21.10.13 р. URL: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/37580/
66. Про проект «Кадети поліції» URL: <http://www.eliteofthenation.org/course/osvitnij-proekt-dlya-ditej-kadeti-policii/>
67. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 року

URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/

68. Рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо забезпечення профільного навчання : Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-528 від 28.11.2002 р. URL: http://www.school22.edu.kh.ua/profiljne_navchannya/normativna_baza_scho_do_zabezpechennya_profiljnogo_navchannya/
69. Скавронський О. П. Вплив різного змісту фізичної підготовки на показники фізичного стану учнів військового ліцею. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 9. С. 176 – 179.
70. Тригуб О. С. Спортивно-технічні гуртки як вид позаурочної роботи з фізичної культури в ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою. Вісник Житомирського державного університету. Серія: «Педагогічні науки». 2013. Вип. 3 (69). С. 180-183.
71. Чорний О. В. Підготовка спеціалістів для морського флоту в Україні в останній чверті XVIII – на початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.01 «Історія України»; Нац. пед. ун.-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 19 с.
72. Школа «Кадетство». Чоловічий характер: офіц. сайт URL: <https://www.kadetstvo.com.ua/>
73. Експерти: кадетське виховання формує майбутню еліту URL: <https://www.unian.net/society/532353-ekspertyi-kadetskoe-vospitanie-formiruet-buduschuyu-elitu.html>
74. Якою вбачають профільну школу за десять років. Педрада, портал освітян України. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1186-qqq-17-m1-24-01-2017-yakoyu-vbachayut-proflnu-shkolu-za-desyat-rokv05>